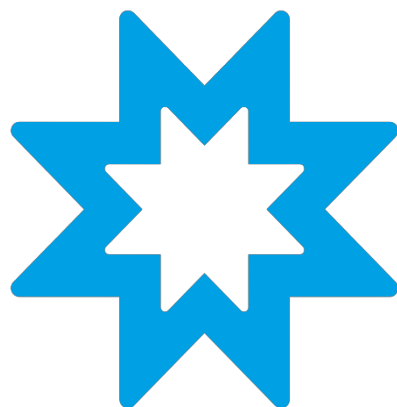

***ISAMAA PROGRAMM
RIIGIKOGU VALIMISTEKS***

2019

SISUKORD

EESSÕNA	3
ISAMAA SEISUKOHAD LÜHIDALT	4
ISAMAA MAJANDUSKASVU PROGRAMM	7
MAKSUD	9
RAHVASTIK JA LASTEGA PEREDE POLIITIKA	11
EESTLUSE EDENDAMINE	13
KODAKONDSUS-, SISSERÄNDE- JA PAGULASPOLIITIKA	14
HARIDUS – tark rahvas, tark majandus ja õpilasekesksed koolid	16
KULTUUR	19
SPORT	21
TERVIS	23
SOTSIAALPOLIITIKA	25
KODANIKUÜHISKOND	29
RIIGIVALITSEMINE JA RIIGIREFORM	30
E-RIIK JA INFOTEHNOLOOGIA	33
TURVALISUS JA ÕIGUSKAITSE	35
ISAMAA VÄLISPOLIITIKA	37
ISAMAA KAITSE	40
KESKKOND	42
ISAMAA REGIONAALPOLIITIKA – ISESEISVAD JA ETTEVÕTLIKUD OMAVALITSUSED	44
PÕLLUMAJANDUS, TOIDUTOOTMINE JA KALANDUS	45
TRANSPORT – KINDLAD ÜHENDUSED EESTI SEES JA VÄLISMAAILMAGA	48
ENERGEETIKA	50
LISA 1: 2015. a Riigikogu valimiste programmi täitmine majandus- ja maksupoliitika osas	52

EESSÕNA

ISAMAA ehitab vaba ja kaitstud Eestit, mis on osa Lääne kultuuriruumist ja kestab igavesti. Me peame oluliseks inimese vaimset ja füüsilist tervist, toetades seda läbi kõikide eluvaldkondade. Me soovime Eestit, kus peredes kasvab palju lapsi, kes räägivad eesti keelt. Me soovime Eestit, kus kõigil on võimalused eneseteostuseks. Me usume, et turumajandus, aus konkurents ja madalad maksud annavad võimaluse pingutada enda ja oma lähedaste parema elu nimel.

Me usume Eestisse, kus igaühe heaolu sõltub kõigepealt tema enda panusest ja pingutustest ja kus inimesed käituvad peremeestena oma maal. Me usume, et abivajajatele tuleb luua võimalused väärikalt toime tulla, et nad saaksid panustada võimalust mööda ühiskonna arengusse. Me usume, et kui kasvab majandus, saame panustada rohkem ka hariduse, teaduse ja kultuuri arengusse ja tagada inimestele parema arstiabi.

Me oleme vastu poliitikute sekkumisele kohtute töösse ja kõigile katsetele piirata sõna- ja mõttevabadust. Me usume Eestisse, kus hoitakse loodust ja tervist ja kus me ulatame käe ka abivajajatele. Me ei soovi riiki, kes on kodanikele lapsehoidjaks, ja oleme vastu läbimõtlemata sotsiaalsetele eksperimentidele.

ISAMAA on neist põhimõtetest lähtunud 25 aastat ja see on tagatis, et me teeme seda ka tulevikus. Seepärast on ISAMAA ka neil valimistel mõistlik ja kindel valik.

ISAMAA ON IGAVENE!

ISAMAA SEISUKOHAD LÜHIDALT

MAJANDUS

ISAMAA on:

- vaba turumajanduse poolt ning kasvava ümberjagamise ja riikliku reguleerimise vastu;
- erastamise ja erasektori investeeringute ja tootlikkuse kasvu poolt ning laieneva riigikapitalismi vastu;
- tasakaalus riigieelarve poolt ja jooksvateks kuludeks laenuvõtmise vastu.

MAKSUD

ISAMAA on maksurahu poolt ning uute maksude ja maksutõusude vastu.

HARIDUS JA TEADUS

ISAMAA on:

- lasteaiast algava ühtse eestikeelse haridussüsteemi poolt ja ühiskonda kaheks jagava haridussüsteemi vastu;
- mitmekesise, erinevate omandivormidega koolisüsteemi poolt ja riikliku haridusmonopoli vastu.

KULTUUR

ISAMAA on loomevabaduse poolt ja poliitilise tsensuuri vastu.

TERVIS

ISAMAA on selle poolt, et inimestele luuakse oma tervise jälgimiseks ja hoidmiseks paremad võimalused, ning selle vastu, et meditsiinisüsteemi huvisid peetakse inimesest tähtsamaks.

SOTSIAALPOLIITIKA

ISAMAA on:

- perede toetamise poolt, et Eestis sünniks rohkem lapsi, ning vastu sellele, kui immigratsiooni peetakse rahvastikuprobleemide lahenduseks;
- vabatahtliku säästmise poolt ja sunniviisilise kogumispensioni vastu;
- abivajajaid aitava ja inimeste erivajadusi arvestava toimetuleku poolt ning utoopilise kodanikupalga vastu.

RAHVASTIK

ISAMAA on:

- eestikeelse rahvusriigi poolt ning eesti keele ja eesti kultuuri teistes kultuurides lahustumise vastu;
- perekonna ühiskonna aluspõhjana käsitlemise poolt ning vastu sellele, kui perekond jäetakse riigi kaitseta.

KODANIKUÜHISKOND

ISAMAA on vabal eraalgatusel ja initsiatiivil toimiva kodanikuühiskonna poolt ning kodanikuühenduste riigivõimust sõltuvuse kasvatamise vastu.

RIIGIVALITSEMINE

ISAMAA lähtub riigivalitsemisel Eesti Vabariigi põhiseadusest ja on:

- demokraatliku parlamentaarse riigikorralduse poolt ning autoritaarsuse ja tehnokraatia pealetungi vastu;
- riigireformi ja bürokraatia vähendamise poolt ja riigiaparaadi kasvu vastu;
- võimetusel ja oskustel põhineva ühiskonnakorralduse poolt ning soo-, rahvus- ja muude kvootide vastu.

E-RIIK JA INFOTEHNOLOOGIA

ISAMAA on turvalise ja inimeste huvides toimiva e-riigi poolt ja küberkuritegevuse vastu.

TURVALISUS ja ÕIGUSKAITSE

ISAMAA on õigusriigi ja sõltumatu õigusemõistmise poolt ning poliitilise või muu omakohtu vastu.

KODAKONDSUS ja RÄNDEPOLIITIKA

ISAMAA on:

- konservatiivse rändepoliitika jätkamise poolt ning pagulaskvootide ja rändepakti vastu;
- eesti senise kodakondsuspoliitika jätkamise poolt ning mitmikkodakondsuse laiendamise vastu.

VÄLISPOLIITIKA

ISAMAA on NATO, tugevatest rahvusriikidest koosneva Euroopa Liidu ja ühistel reeglitel tugineva poliitika poolt ning vägivalda ja kaose vastu.

EUROOPA LIIT

ISAMAA on rahvusriikide Euroopa poolt ja Euroopast liitriigi kujundamise vastu.

RIIGIKAITSE

ISAMAA on tugeva riigikaitse ja riigikaitseinvesteeringute suurendamise poolt ning riigikaitse pikaajaliste plaanide lammutamise vastu.

KESKKOND

ISAMAA on:

- loodushoidu arvestava majandusarengu poolt ja keskkonda pöördumatult kahjustavate otsuste vastu;
- uuringutel põhineva tasakaalustatud metsapoliitika poolt ja ainuüksi emotsioonidel põhinevate otsuste vastu.

REGIONAALPOLIITIKA

ISAMAA on tõmbekeskustel tuginevate tugevate regioonide, omavalitsuste ja kogukondade poolt ning lähimuspõhimõtet eirava tarbetu riikliku tsentraliseerimise vastu.

PÕLLUMAJANDUS JA TOIDU TOOTMINE

ISAMAA on õiglast konkurentsi tagava põllumajandusturu ja toetusmehhanismide, samuti Eesti põllumeeste Euroopas võrdse kohtlemise poolt ning Euroopa põllumajanduse toetussõltuvuse vastu.

TRANSPORT

ISAMAA on inimeste ja ettevõtete liikumisvajadusi arvestava ja alternatiive kaaluva transpordipoliitika poolt ning majanduslikult põhjendamata transpordipoliitiliste otsuste vastu.

ENERGEETIKA

ISAMAA on energiapuuduse kindlustamise ja kodumaise energiatootmise poolt ning energiapuuduse sõltuvuse suurendamise vastu.

ISAMAA MAJANDUSKASVU PROGRAMM

ISAMAA majanduspoliitika nurgakiviks on vaba turumajandus, mis põhineb ettevõtlikkusel, eraomandil, ausal konkurentsil, stabiilsel rahal, madalatel maksudel ning minimaalsel riiklikul reguleerimisel. Edukas majandus toetub innovaatilistele ja teaduspõhiste tehnoloogilistele lahendustele.

Eesti ei ole enam odava tööjõuga maa ning meie tööturul jääb vähemaks töökäsi, sest töötamist alustavad põlvkonnad on varasemast väiksemad. ISAMAA on seisukohal, et meie majanduse edasine areng saab tugineda iga töötaja suuremas lisaväärtuses, mitte immigratsiooni toel odavate töökohtade loomisel või hoidmisel.

Eesti majanduse edasine areng peab tuginema innovatsioonil ja uutel investeeringutel haridusse, teadusse, tehnoloogiasse (sh IT) ja tootmisse. Nii kasvab meie majandus ja inimeste elatustase, ilma et pandaks ohtu Eestile omast kultuurikeskkonda.

Ettevõtetal on võrreldes allhanketellimuste täitmisega kõrgtehnoloogiasse ning innovatsiooni investeerimisel suurem risk. Eesti ettevõtted vajavad rohkem oma- ja laenukapitali, et ette võtta teadmismahukat tootearendust ning siseneda välisurgudele. Sarnaselt üle-euroopalisele Junckeri plaanile tasub ka Eestil kaasa aidata oma kasvuettevõtete arengule.

INVESTEERINGUTE PLAAN

ISAMAA annab Eesti majanduskasvule hoogu kolmest sammust koosneva erainvesteeringute kasvatamise plaaniga.

- **Esiteks anname erainvestoritele võimaluse investeerida praegu riigile kuuluvatesse äriühingutesse.** Selleks müüme kogu osaluse nendes riigi äriühingutes, mida riik strateegiliste huvide tõttu omama ei pea. Kapitaliturule arendamiseks ja riigile kuuluvate ettevõtete juhtimise parandamiseks viime suuremate riigi äriühingute vähemusosalused börsile.
- **Teiseks, me ei kasuta riigi äriühingute osaluse müügist saadud raha ära riigi jooksvateks kuludeks, vaid Eesti ettevõtetele paremate laenuitingimuste ja kapitali kaasamise võimaluste loomiseks analoogiliselt Junckeri Euroopa investeeringute plaaniga.** Seda raha ei hakka jagama ametnikud, vaid see investeeritakse Eesti ettevõtetesse pankade ja riigile mittekuuluvate investeerimisfondide kaudu nii, et erasektor võtab osa investeerimisriskidest enda kanda ja võimendab riigipoolset panust.
- **Kolmandaks kasutame alates 2021. aastast algava finantsperioodi euroraha toetuste asemel ettevõtete omakapitaliinvesteeringuteks, laenude ja muude finantsinstrumentide pakkumiseks.**

TEISED MAJANDUSPOLIITILISED SAMMUD

- **ISAMAA TAGAB RAHVUSVAHELISELT TUNNUSTATUD HEA ETTEVÕTLUSKESKKONNA**

Riigi peamine roll on luua ettevõtluse arenguks konkurentsivõimeline keskkond. Me seame eesmärgiks parandada Eesti asetust olulisemates riikide ettevõtluskeskkonna konkurentsivõimet puudutavates edetabelites (Heritage Foundation majandusvabaduse indeks, Maailmapanga äritegemise lihtsuse edetabel, WEF konkurentsivõime edetabel, Transparency International korrupsiooni tajumise indeks).

- **ISAMAA JÄLGIB MAJANDUSKASVU TOETAVAT EELARVEPOLIITIKAT**

Peame õigeks sellist eelarvepoliitikat, kus kiire majanduskasvu ajal tehakse ülejäägis eelarved ja siis, kui majandus kasvab aeglasemalt, kasutatakse majanduse elavdamiseks vajadusel riiklikke investeeringuid, mida tehakse kogutud reservide või laenu arvelt. See tähendab, et hoiame riigieelarve struktuurses tasakaalus, mis võimaldab eelarvet tehes arvestada, millises majandusükli faasis riik on. Kui maksulaekumised on tänu kiiremale majanduskasvule oodatust suuremad, siis me pigem langetame makse, mitte ei suuna lisatulu uuteks kuludeks, et riigi kulud headel aegadel liialt ei kasvaks.

- **ISAMAA LANGETAB VALIKUD PRIORITEETIDE OSAS**

Eesti majandus ei saa olla tugev kõiges. Riigi ülesanne ei ole valida võitjaid, aga me peame uuesti üle vaatama ja pikemaks perioodiks kokku leppima majandusvaldkonnad, mille arengusse me haridus- ja teadussüsteemi ning majanduspoliitika kaudu enam panustame. Nii on võimalik kasvatada ka meie rahvuslikku kapitali ja rahvuslikke ettevõtteid, mis püsivad ja pakuvad meie inimestele tööd ka kriiside ajal.

- **ISAMAA KASVATAB KAPITALITURGU**

Et iga hea investering leiaks omale sobiva rahastuse panga, börsi, ühisrahastuse või otseinvesteeringute kaudu, peame edasi arendama Eesti kapitaliturgu. Samuti oleme seisukohal, et alates 2021. aastast algava finantsperioodi euroraha tuleb senisest rohkem kasutada toetuste asemel ettevõtetele uuteks investeeringuteks ja arendusteks laenude ja muude finantsinstrumentide pakkumiseks. Kapitalituru arengu toetamiseks ja riigile kuuluvate ettevõtete juhtimise parandamiseks peame õigeks ka edaspidi viia nende ettevõtete (vähemus)osalusi börsile.

- **ISAMAA KASVATAB KONKURENTSI PANGANDUSTURUL**

Selleks loome krediidasutustele kohustusliku positiivse krediidiregistri, mis võimaldab pakkuda odavamaid laene ja lihtsustab uute laenuandjate turule sisenemist.

- **ISAMAA TURUNDAB EESTIT JA EESTI TOOTEID PUHTA LOODUSKESKKONNA BRÄNDI ABIL.**

Näeme puhast keskkonda, puhast õhku ja puhast vett Eesti konkurentsieelisenä turismi, puhta toidu, looduskosmeetika ja -farmaatsiatoodete ning turismiteenuste turundamisel ja ekspordil. Selleks toetame ideed arendada Eestit orgaanilise kauba tootmiseks sertifitseeritud keskkonnana ja luua turundamiseks ühtne kaubamärk (näiteks Organic Estonia).

- **ISAMAA KAASAJASTAB TÖÖTURU REGULATSIOONID JA TAGAB PAINDLIKUD SOTSIAALTAGATISED**

Meie tööturg peab olema paindlik ja sotsiaalsüsteem töötamist motiveeriv. Me peame vajalikuks uuendada tööseadusandlust, sotsiaalkindlustust ja maksukorraldust nii, et see arvestaks uue olukorraga, kus inimesed töötavad mitmel töökohal, osalevad jagamismajanduses ja tegelevad töötamisega samaaegselt ka isikliku ettevõtlusega. Sotsiaalsüsteemi reformimisel on üheks võimaluseks pakkuda inimestele enam võimalusi ise valida oma sotsiaalsete tagatiste (näiteks töötuskindlustuse suhe palka, haigushüvitise algushetk jms) ulatus ja sellega kaasnev maksukoormus.

- **ISAMAA ARENDAB TURISMI**

Selleks, et kasvatada Eesti populaarsust turismisihtkohana ja tulu turismiteenustest, tuleb turismiga seotud aspekte arvesse võtta taristuinvesteeringute, transpordi, maksustamise ja muude valdkondade reguleerimisel ning populariseerida ka siseturismi.

MAKSUD

ISAMAA on maksurahu poolt ja uute maksude ning maksutõusude vastu.

Stabiilne ja etteaimatav maksukeskkond aitab lähiaastatel Eesti majanduse arengule rohkem kaasa kui läbikaalumata muudatused maksusüsteemis, sest:

- Eesti ettevõtete tulumaksusüsteem soodustab majanduskasvu, võimaldades kogu kasumi maksuvaba reinvesteeringut. Seetõttu ei toeta ISAMAA traditsioonilise ettevõtte tulumaksu taaskehtestamist;
- kapitali kogumise periood on Eestis olnud liialt lühike. Automaks paneks lisamaksukoormuse inimestele, kes oma transpordi eest ise hoolitsevad ja soodustaks ebaefektiivselt korraldatud ühistranspordi laiendamist. Seetõttu ei toeta ISAMAA uute varamaksude kehtestamist;
- tulumaksumäär on Eestis alati olnud praegu kehtivast 20% määrast kõrgem¹ ning enamiku inimeste maksuvaba tulu praegusest madalam. Tulumaksumäära langetamine või maksuvaba tulu tõstmine olulisel määral toob kaasa tarviduse tõsta teisi makse või kehtestada uusi. Seetõttu näeb ISAMAA ainsa mõtteka tulumaksumuudatusena lastega seotud tulumaksuvabastuse laiendamist.

---

¹ Proportsionaalne tulumaks alates 01.01.1994.

ISAMAA

Hoiab järgneval neljal aastal maksurahu. Me ei toeta Eesti üldise maksukoormuse tõstmist. Oodatust suuremate maksulaekumiste korral on ISAMAA prioriteet endiselt tööjõumaksude langetamine.

Kehtestab äriühingutele maksuvabastuse välismaal asuvate tütaräriühingute osaluse võõrandamisest saadud kasule, mis soodustab ettevõtete peakontorite Eestisse asutamist.

Teeb tööturu paindlikumaks. Selleks:

- vähendame sotsiaalmaksukoormust osaajaga töötajate ning praktikantide ja õpipoiste palkamisel;
- võimaldame tööandjatel teha kulutusi töötajate tervise, kvalifikatsiooni ja motivatsiooni parandamiseks palgafondiga seotud piirmäära ulatuses, ilma et seda käsitletaks erisoodustusena;
- jagame sotsiaalmaksu tasumise tööandja ja töötaja vahel nii, et palk ei vähene ja maksukoormus ei tõuse.

Soodustab investeringuid ja tagab investorite võrdse kohtlemise. Selleks:

- kaotame dividendide topeltmaksustamise, mis kehtib praegu alla 10% osaluste puhul;
- laiendame investeerimiskonto kasutamise võimalusi, et inimestel oleks võimalik investeerida rohkematesse varaklassidesse;
- laiendame ettevõtete ringi, kes saavad kasutada elektri- ja gaasiaktsiisi soodusmäärasid.

Korrastab maksusüsteemi. Selleks:

- langetame alkoholiaktsiisi, et lõpetada massiline ning majanduslikult kahjulik alkoholi piirikaubandus Läti ja Eesti vahel;
- laiendame maamaksuvabastust koduomanikele, kelle kodud asuvad ühisomandis oleval ja liitsihtotstarbega maal, et kohelda koduomanikke võrdselt.

RAHVASTIK JA LASTEGA PEREDE POLIITIKA

Eesti suureks väljakutseks on mitmed demograafilised protsessid, mille tulemusel rahvastik väheneb, sündide arv püsib madal ja jätkub elanikkonna koondumine suurematesse linnadesse. Meie riigi rahvusriigina püsimise pandiks on eestlaste ja eesti keelt rääkivate inimeste arvu suurenemine Eestis. Sellises olukorras seab ISAMAA eesmärgiks otsida ja leida võimalusi, et motiveerida meie perekondi saama rohkem lapsi. Soovime, et meie peredes kasvaks vähemalt kolm last. Selles suunas saame liikuda, tagades peredele majandusliku kindlustunde, võimalused ja toe lapse arenguks täiskasvanuks saamiseni. See on meie olemasolu, vabaduse ja heaolu võtmeküsimus ning seetõttu tuleb läbi kaaluda kõik võimalused, kuidas lisaks rahalisele toetusele saab ühiskond aidata noori perekondi laste kasvatamisel.

Oleme veendunud, et parim kasvukeskkond lapsele on majanduslikult ja sotsiaalselt toimetulev pere. Vanemliku hooleta laste puhul eelistame kasvamist kasuperes. Leiame, et peredele on parim, kui laste kasvamisest võtavad võrdselt osa mõlemad vanemad ning vanematel on võimalus saada tuge ja teavet vanemaks olemisest. Oluline on senisest paremini kaasata meie vanavanemad, kelle elukogemused, mälestused ja elutarkus on järelpõlvedele hindamatu väärtusega. Mõelda tuleb hooldekodude ja lasteaedade koostöövõimalustest ja eri põlvkondi ühendavatest „keelepessadest“ jm.

ISAMAA prioriteetid on:

- sündivuse suurenemine,
- laste ja perede tulevikukindluse kasv,
- vanemluse toetamine.

ISAMAA:

- **tõstab täiendava maksuvaba tulu lastelt 600 euronit 3 lapsega pere kohta ning rakendab maksuvaba tulu juba esimesest lapsest.** See tähendab, et esimese lapse maksuvaba tulu oleks 100 eurot kuus, teise lapse kohta 200 eurot kuus ja iga järgmise lapse maksuvaba tulu oleks 300 eurot kuus;
- **teeb ettepaneku täiendada põhiseadust sättega, mis määratleb abielu mehe ja naise vahelise liiduna;**
- toetab kooseluseaduse tühistamist;
- tagab lastetoetuste kasvu vastavuse elukallidusele;
- suurendab vanemlust toetavate programmide mahtu ja tagab nende (nt „Imelised aastad“ ja riskinoorte pereteraapia) riigieelarvelise rahastuse;
- tagab kasuperedele vanemlust toetavad teenused;
- rakendab ellu maailma paindlikema vanemapuhkuste- ja hüvitiste süsteemi;

- arendab teenuseid laste murede varajaseks märkamiseks, et ennetada murede kasvumist tõsisteks probleemideks;
- kaasajastame puudega laste toetuste suurused ning teenuste korralduse. Tagame, et puudega ja abivajadusega lapsed saavad põhilise toe seal, kus nad viibivad suurema osa ajast, st lasteaias ja koolis;
- jätkab elatisabi süsteemi arendamist;
- lihtsustab ja soodustab omavalitsuste ja eraettevõtete (sh tööandjaruumides pakutav lastehoid) mitmekesist lastehoiuteenuste pakkumist ka väljaspool tavalist tööaega, sest inimeste tööajagraafikud on erinevad;
- kaalub võimalusi, et riigipolne tugi peredele väheneks laste täisikka jõudmisel järkjärgult. Seda põhjusel, et Eesti peretoetuste poliitika on sünnikeskne, kuid me peaksime tagama perede kindlustunde ka lapse hilisemas vanuses. Juhul kui kolmelapselise pere laps saab täisealiseks, väheneb riigipoolne tugi märgatavalt. Kuid just sel hetkel tekivad perele lisakulud, sest vanim lastest läheb näiteks ülikooli;
- kaasajastab lasterikaste perede Kredexi kodutoetuse kriteeriume ja summasid. Riigipoolne tugi tuleb suunata sinna, kust king tegelikult pigistab, sest lasterikkad pered vajavad eluruumide küsimuses rohkem tuge.

EESTLUSE EDENDAMINE

ISAMAA lähtub rahvusliku kasvatamise teesidest ning seob need isamaalise kasvatusesega. Peame oluliseks edendada lugupidavat hoiakut paljulapseliste tublide, kokkuhoidvate ja eestimeelsete perede suhtes. Peame vajalikuks propageerida tervislikke eluviise, keha- ja vaimukultuuri, traditsioonilisi väärtusi, nagu töökus, kohusetundlikkus, ühtehoidmine ja isamaalisus. Eestis peab olema võimalik avalikus ruumis asju ajada eesti keeles.

ISAMAA:

- tagab isamaalise kasvatuses kehtiva õppekava raames;
- tagab, et eesti keelt kasutatakse siinses ühiskonnas kõigil tasanditel ja funktsioonides. Eesti keele kasutamise võimalused ei ahene;
- tagab õiguse eestikeelsele õppele igal haridusastmel. Selleks alustame samm-sammulist eestikeelsele haridusele üleminekut, toetades eestikeelset õpet lasteaedades ja venekeelsetes koolides, ja peame oluliseks eestikeelset õpet kõrgkoolides ja eesti teaduskeele arengut;
- kasvatab teisi keeli rääkivate inimeste eesti keele oskust ja konkurentsivõimet **tööturul**. Selleks peame vajalikuks eesti keele majade projekti jätkumist ja eesti keele õppe võimaluste laiendamist osana tööturukoolitusest;
- kasvatab eesti keele õppe ja kasutamise võimalusi internetis ja nutiseadmetes;
- jälgib keelenõuete täitmist.

EESTLASED VÄLISMAAL JA TAGASIPÖÖRDUJAD

Hoolime kõikidest eestlastest maailmas, peame vajalikuks häid kontakte eestlastega välismaal, samuti oluline on hoida eestlasi üle maailma ühises info- ja kultuuriruumis. Soovime, et võõrsil sündinud Eesti lastel oleks võimalik tulla Eestise kooli ja nende vanematel võimalus tulla Eestisse tagasi. Ulgu-eestlasi ootame alati tagasi koju. Vajaduse korral tuleb riigil tagada tagasitulnutele vahetult naasmise järel elementaarsed olmetingimused.

ISAMAA kaasab välismaal elavaid eestlasi haridussüsteemi kaudu. Selleks:

- toetame eesti keele õppe programme väliseestlastele;
- otsime võimalusi, et kõik võõrsil kooliteed alustanud lapsed saaksid vähemalt ühe õppeaasta õppida Eestis;
- tagame, et Eestisse tagasi pöörduvate perede lapsed saavad sobivat abi Eestis koolitee jätkamiseks;
- kaasame õpilasvahetuste YFU ja Erasmus raames väliseesti noori.

ISAMAA tagab eestikeelse avaliku meedia sisu kättesaadavuse interneti kaudu üle maailma.

KODAKONDSUS-, SISSERÄNDE- JA PAGULASPOLIITIKA

Kehtiv kodakondsuspoliitika töötati välja ISAMAA valitsuse ajal, see on siiani hästi töötanud ja selle põhialused on jäänud samaks ning neid ei tohiks seetõttu muuta.

Ränne mõjutab oluliselt ühiskonna terviklikku toimimist, muutes suuremal või vähemal määral riigi rahvastiku koosseisu. Muutused võivad omada positiivset mõju, soodustades näiteks majandusarengut, ent võivad tuua kaasa ka ebakindluse, suurenenud koormuse sotsiaalkaitsesüsteemile ning ohustada turvalisust. Eesti sisserändepoliitika eesmärgiks on tagada nende inimeste tulek Eestisse, kes annavad ühiskonnale lisaväärtust ja on vajalikud kõrghariduse, teaduse ning majanduse arenguks.

ISAMAA:

- on seisukohal, et ei tohi muuta kodakondsuspoliitika põhialuseid, mis lähtuvad Eesti riigi õiguslikust järjepidevusest ja põhinevad demokraatliku õigusriigi alustel;
- on vastu mitmikkodakondsuse laiendamisele eeskätt julgeolekuga seotud probleemide tõttu, mis on ilmnunud mitmikkodakondsust võimaldavates riikides. Mitmikkodakondsete arvu võimalik tõus rohkem kui 1/3 kogu rahvaarvust, mis oleks üks suurimaid näitajaid Euroopas, oleks tõsiseks ohuks Eesti julgeolekule, aga ka rahvusriigi püsimisele. Sünnijärgselt kodanikult ei saa võtta Eesti kodakondsust. Teise riigi kodanik võib naturalisatsiooni korras saada Eesti kodakondsuse üksnes seoses vabastamisega tema varasemast kodakondsusest. Riiki reetnud ja terrorikuritegusid sooritanud naturaliseeritud kodakondsusega isikutelt võetakse Eesti kodakondsus ära;
- on võõrtöäjõu suhtes konservatiivsel positsioonil. Võõrtöäjõule eelistame toetada eestlaste tagasipöördumist ning passiivsete inimeste tööhõivesse kaasamist. Me ei välista võõrtöäjõudu, aga see peab olema viimane abinõu tööjõupuuduse lahendamisel, samuti peab hõlmama üksnes kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu;
- säilitab kontrolli migratsioonipoliitika üle ja ei suurenda kehtivat migratsioonikvooti, mis on 0,01% Eesti elanikkonnast;
- on seisukohal, et Euroopa Liit peab viivitamatult kehtestama tõhusa kontrolli Schengeni piiride üle, panustama pagulaste abistamisele kriisikollete pagulaslaagrites ning saatma Euroopast välja illegaalsed majandusimmigrandid. Tuleb luua tõhus menetlustee Euroopa Liidu riigi suhtes, kes laseb kontrollimatult immigrante üle oma riigipiiri, nt tuleks rakendada Schengeni liikmelisuse peatamist ja piiril kehtestada kontroll nagu Euroopa Liidu välispiiridel;
- peab tarvilikuks säilitada liikmesriikide iseotsustamisõigus immigratsioonipoliitika üle. Euroopa Liidu aluslepingu järgi kuulub sisepoliitika iga liikmesriigi kompetentsi.

Euroopa Komisjonil ei ole pädevust ega õigust kehtestada liikmesriikidele automaatset immigrantide laalijagamise mehhanismi. Immigrantide (sealhulgas sõjapõgenike) vastuvõtmine peab Euroopa Liidus jääma iga riigi enda otsustada. ISAMAA ei toeta Euroopa Liidu finantsperspektiivi menetluse sidumist rahaliste sanktsioonidega riikidele, kes ei võta vastu pagulasi;

- on seisukohal, et Euroopa Liidu välispiiride kindlustamiseks ja moodsaks välja arendamiseks tuleb vahendid leida Euroopa Liidu eelarvest. Euroopa Liit peab üle vaatama 2020–2027 finantsperspektiivi, suunates liidu eelarvevahendid Euroopa Liidu välispiiride kindlustamiseks, sh ka Eesti välispiiri kindlustamiseks ja väljaehitamiseks;
- on seisukohal, et Eesti peab tagama reaalse piirikontrolli võimekuse oma Euroopa Liidu välispiiril. Selleks tuleb idapiiril kiirelt välja ehitada esmane tõke. Lisaks peab Eesti olema valmis teostama ajutist piirikontrolli ka Euroopa Liidu sisepiiridel;
- peab tarvilikuks, et Euroopa Liit panustab konfliktide lahendamisse Vahemere-tagustes maades ja loob lepingute alusel sealsetes piirkondades transiitkeskused, kus toimub sõjapõgenike väljaselgitamine teiste immigrantide seast. Vajadusel peab Euroopa Liit transiidikeskuste loomiseks avaldama majanduslikku survet. Vahemerel tabatud migrantidega laevad tuleb saata tagasi päritoluriiki, et lõpetada inimkaubitsejate hõlptulu ja immigrantide kontrollimatu saabumine Euroopa Liitu;
- säilitab riigikogu kontrolli pagulaste ümberasustamise ja ümberpaigutamise üle. Eesti on pagulaskriisis vabatahtlikult oma panuse täitnud ning järgmise riigikogu volituste ajal ei pea me vajalikuks täiendavaid ümberpaigutamisi ja ümberasustamisi Eestisse;
- toetab Dublini põhimõtte säilimist, et esmasel vastuvõtjariigil lasub kohustus tegeleda asüülitaotlejatega. Eesti peab oma riigis kehtestama nn turvaliste riikide ja piirkondade nimekirja, mille kodanikud ei vaja kaitset ja kellele ei anta varjupaika. Sarnane regulatsioon on vaja kiiremas korras ellu viia ka Euroopa Liidu tasandil. Asüüli taotlejad või saanud isikud, kes on sooritanud kuritegusid, tuleb saata Euroopa Liidust välja.

HARIDUS – tark rahvas, tark majandus ja õpilasekesksed koolid

ISAMAA eesmärgiks on kool, kus toetatakse iga õpilase (isiklikku) arengut, kool, mida lapsevanem tunneb partnerina oma lapse kasvatamisel ning kus õpetaja on isikus, kes on rahul nii oma töö kui elujärgiga.

ISAMAA usaldab lapse haridustee valikul lapsevanemaid ja toetab lapsevanemate õigust valida lapsele sobiv kool. Selleks peab Eesti koolivõrk koosnema omanäolistest koolidest, kes kogemusi ja häid praktikaid vahetades arenevad üheskoos.

Kutse- ja kõrgkoolid peavad aitama noortel kujuneda haritud inimesteks ja tagama noortele oskused tööeluks, aga arvestama senisest enam tööandjate vajadustega ja tegema õppealast koostööd ettevõtetega.

Eesti teadus ja teadlased peavad olema rahvusvaheliselt konkurentsivõimelised ja samal ajal panustama uuringute kaudu koostöös ettevõtetega üha enam majanduskasvu ja teadmispõhise ettevõtluse arengusse. Ettevõtete tehnoloogilise ümberkujundamise ning uute tipp tehnoloogiliste ettevõtete tekkimise vältimatuks eelduseks on hästitoimiva innovatsiooni tugistruktuuri (tehnoloogia- ja tööstuspargid, tehnoloogia arenduskeskused) väljaarendamine teadusasutuste koostöös ettevõtetega ja lähtudes ettevõtete vajadusest.

Haridussüsteemi üks ülesanne on tagada üldine eesti keele kui riigikeele oskus, mis tagab ka muukeelsetest peredest pärit noortele maksimaalse kaasatuse ja valikuvõimalused Eesti ühiskonnas.

Kuna infotehnoloogia kasutamine moodustab üha suurema osa meie elust, peab ka haridussüsteem olema võimeline selle muutusega kaasas käima. Usume, et tulevikus peaks iga haridustaseme ja kooli lõputunnistuse saaja omandama ka IKT-oskused.

Lastehoid ja lasteaed peavad olema vanemale taskukohased, kuid me ei ole nõus ettepanekutega muuta lasteaiad kohustuslikuks tasuta haridussüsteemi osaks.

ISAMAA:

- **kehtestab haridusrahu.** Me oleme seisukohal, et haridusmaastikul läbiviidavad reformid peavad läbima katsefaasi pilootprojektides;
- **tagab õiguse eestikeelsele õppele igal haridusastmel.** Selleks alustame sammsammulist eestikeelsele haridusele üleminekut, toetades eestikeelset õpet lasteaedades ja venekeelsetes koolides. Kõrgkoolide rahastamisel eelistame eestikeelseid õppekavu, esitades kõrgkoolidele nende finantseerimiseks riikliku

koolitustellimuse, ja piirame võõrkeelsete õppekavade ristsubsideerimist ja doteerimist. Soovime, et Eestisse pikaajaliselt tulevad välisõppejõud omandaksid eesti keele, et osaleda ka eestikeelsetel õppekavadel. Rahvusteaduste arenguvõime on riigi pideva tähelepanu all. Ka doktoritööd tuleb kirjutada eesti keeles või tõlkida eesti keelde;

- **toetab suurema otsustusõiguse andmist koolidele.** Selleks vähendame õppekavade mahtu ja analüüsime võimalusi põhikooli õppekava tihendamiseks;
- **vähendab koolikiusamist.** Selleks toetame programme, mis on suunatud koolide kiusamisvabaks muutmiseks;
- **populariseerib õpetaja kutset.** Selleks:
  - kehtestame stipendiumi õpetajakutse omandajatele,
  - aitame kooli minevatel õpetajatel kohaneda ja toetame algatust „Alustavat õpetajat toetav kool“ ja „Noored kooli“,
  - tagame õpetajatele eesti keskmist ületava palga (vähemalt 120% eesti keskmisest),
  - töötame välja ja rakendame Ida-Virumaa motivatsioonipaketi. Ida-Virumaal peab olema kättesaadav täielikult eestikeelne ja eestimeelne haridus.
- **tagab head õpetajad üle Eesti.** Kasvatame omavalitsuste võimalusi maksta õpetajatele head palka;
- **vaatab üle bürokratlikud regulatsioonid,** mille tõttu on tekkinud probleem, kus osale õpetajatest on tekkinud piirangud koolis töötamisel ning õpetajaks õppinud inimene ei saa õpetajana töötada. Probleem on tekkinud seoses muutustega kõrgharidussüsteemis, kuid **kes on õpetajaks õppinud, peab õpetajana töötada saama;**
- **tagab tööturul konkurentsivõimelise hariduse ja kutseoskused.** Selleks, et meie inimesed saaksid hariduse, mis vastab tööturu vajadustele, kaasame tööandjad koostöösse kutse- ja kõrgharidusvõrgustikuga. Samuti jätkame ja laiendame õpipoisikoolitust ja teisi tööpraktika vorme ja katame ettevõtetele osaliselt tööandja juures toimuva praktikaga seotud kulud. Kasvatame ka täiend- ja ümberõppevõimalusi töötajatele ja tööotsijatele;
- **toetab hariduse saamist välismaal.** Peame õigeks meie noorte välismaal õppimise toetamist, kuid lähtudes meie ettevõtete kasvuvajadustest, tuleb ka siin seada selgemad prioriteedid ja võimalusel siduda välismaal õppimise riigipoolne rahastamine ka ettevõtete panusega;
- **kasvatab valikuvabadust haridussüsteemis.** Selleks:
  - kaotame barjäärid ja nn tupikteed noore liikumisel haridussüsteemis. Õpilane õpib tulevikus rohkem enda jaoks koostatud õppekaval kui ainult ühes konkreetses koolis;

- lõimime üld- ja kutsehariduse nii, et ühisõppekavad annavad lisavõimalusi nii gümnaasiumide kui kutseõppeasutuste õpilastele. Tulevik on seostes toimivate hariduskeskuste päralt;
- tagame kutseõppeasutuste lõpetajaile gümnaasiumi lõpetajatega võrdsed võimalused jätkata õpinguid kõrgkoolis ja loome selleks vajaliku süsteemi. See muudab kutseõppe atraktiivsemaks ja kasvatab kõrgkoolilõpetajate konkurentsivõimet tööturul;
- kaalume analoogiliselt VÕTA-le põhikoolis ja gümnaasiumis sellise süsteemi rakendamist, mis annab õpilastele võimaluse asendada teatud ained vabatahtliku töö või mõne teise koolivälise tegevusega. Seeläbi on võimalik vähendada õppekavade mahtu;
- toetame kõrghariduse regionaalset kättesaadavust.
- **tagab koolivõrgu mitmekesisuse.** Selleks tagame riigi-, munitsipaal- ja erakoolidele ühetaolised rahalised võimalused hariduse pakkumiseks;
- **loob koolides programmi IT-õppe parandamiseks ning integreerib IT õppe riiklikku õppekavasse ja õpetajate õppeprogrammidesse: e-riik algab koolist;**
- **kasvatab teisi keeli rääkivate inimeste eesti keele oskust ja konkurentsivõimet tööturul.** Selleks peame vajalikuks eesti keele majade projekti jätkumist ja eesti keele õppe võimaluste laiendamist osana tööturukoolitusest.
- kasvatab eesti keele õppe ja kasutamise võimalusi internetis ja nutiseadmetes;
- **toetab eesti majandusele lisaväärtust loovat teadus- ja arendustegevust.** Selleks kasvatame teaduse ja arendustegevuse riigipoolse rahastamise 1%-ni SKP-st. Selleks, et motiveerida erasektori panustama teadus- ja arendustegevusse ja motiveerida teadlasi ja teadusasutusi panustama turulähedasse toote- ja tehnoloogiaarendusse, eraldame osa riigi teadus- ja arendustegevusse suunatavatest vahenditest kaasrahastusena ettevõtjatele, kes tellivad teadusasutustelt teenuseid või tegelevad ise teadus- ja arendustegevusega;
- **toetab rahvusteadusi. Selleks näeb ette spetsiaalse erirahastuse jätkumise;**
- koostab uued eesti keelehoiu põhialused, kus määratakse, kuidas ja mis viisil tagatakse eesti keele areng;
- **kaasab välismaal elavaid eestlasi haridussüsteemi kaudu.** Selleks:
  - toetame väliseestlastele eesti keele õppe programme,
  - otsime võimalusi, et kõik võõrsil kooliteed alustanud lapsed saaksid vähemalt ühe õppeaasta õppida Eestis,
  - tagame, et Eestisse tagasi pöörduvate perede lapsed saavad sobivat abi Eestis koolitee jätkamiseks,
  - kaasame õpilasvahetuste YFU ja Erasmus raames väliseesti noori.

KULTUUR

Eesti riigi ülesanne on tagada eesti rahvuse ja kultuuri säilimine läbi aegade. Eesti on osa Lääne tsivilisatsioonist, mille aluspõhimõtted on end aja jooksul tõestanud ja meile edu toonud. Kultuuri arengu aluseks on isikuvabadus ja inimeste soov ennast teostada. Me usume, et ainult vabalt arenev looming on mitmekesine ja tugev. ISAMAA on sõnavabaduse poolt ja seisab vastu igasugustele vaba sõna ja vaba mõtte tsenseerimise katsetele.

Avatud maailma mitmekesises kultuuriruumis peab ISAMAA eriti oluliseks hoida meile omast kultuuripärandit. Me usume, et just Eesti kultuuriruumi unikaalsus annab ka meie loovisikutele jõudu luua uusi ajalikke ja ajatuid teoseid, mis rikastavad vaimselt meid kõiki ja teevad Eesti suuremaks ja nähtavamaks kogu maailmas. Seda eesmärki peab teenima ka kultuuriekspordipoliitika ning rahvusvahelistumise toetamine.

Me usume, et igal inimesel on õigus saada osa kultuurist ja sellesse igakülgset panustada, kui selleks on loodud head võimalused. Riigi ülesanne on luua annete arengut soosiv keskkond, toetades kultuuri säilimiseks, arenguks ja kättesaadavuseks vajalikke institutsioone ja taristut üle Eesti.

Arvestades meie keeleruumi väiksust, vajab riigi erilist tuge eestikeelne looming. Senisest rohkem tuleb toetada Eesti diasporaasid ja nende kultuuri- ja haridustegevust mujal maailmas. Samuti tuleb tugevdada soome-ugri hõimuliikumist.

Me usume eraalgatusel ja erarahastuse toel sündivasse loomingusse ja peame vajalikuks kasvatada erasektori ja eraisikute panust kultuuri rahastamisse. Me peame kultuurimaastiku loomulikuks osaks nii kodanikualgatuslikke organisatsioone kui ka ettevõtteid, kes investeerivad loomingusse ja loovisikutesse ning tegelevad kultuuriekspordiga. ISAMAA avaldab selget tahet pöörata enam tähelepanu intellektuaalse omandi väärtustamisele ning kultuurivaldkonnas sündinud ideede juurutamisele Eesti ettevõtluses.

ISAMAA:

- **tagab talletatud kultuuripärandi kättesaadavuse.** Selleks näeme ette vahendid, et jätkataks kultuuripärandi, muuseumikogude ja arhiivide digiteerimist ja digitaalsel kujul kättesaadavaks tegemist;
- **kannab hoolt laulupidude ja tantsupidude ettevalmistamise ja korraldamise eest, samas** toetades kollektiivide ja juhendajate tegevust ettevalmistusperioodidel. Parem rahastus tagab kindlamalt nende unikaalsete rahvakultuuri ilmingute jätkusuutlikkuse nii üleriigilisel kui ka piirkondlikul tasandil. Edendame rahvariiete kandmise traditsiooni ja peame vajalikuks toetada kollektiive, kellel tuleb täita autentsete rahvariiete kandmise nõuet tantsupidudel;

- **seisab mälestiste ja nende omanike eest.** Selleks viime eraomandis olevate mälestiste renoveerimisele esitatavad nõuded kooskõlla riigi ja omanike tegelike rahaliste võimalustega nõudeid täita. Riiklikult oluliste objektide puhul peab kulukamate nõuete täitmiseks olema omanikele tagatud riiklik finantstugi. Toetame Mälestistalude ühenduse ettepanekut luua programm rahvuskultuuri mälestiseks kinnitatud eraomandis olevatele muinastaludele. Suurendame programmi „Pühakodade säilitamine ja areng“ rahastust ning pöörame suuremat tähelepanu miljööväärtuslike alade kaitsmisele;
- **laiendab loovisikute võimalusi saada ravikindlustus.** Selleks võimaldame tasutud sotsiaalmaksu miinimumkohustust arvestada erinevatelt lepingutelt summeeritult eelnevate kuude keskmisena ja võimaldame teha miinimumi täitmiseks täiendavaid makseid. Ka loomingulised stipendiumid ja toetused peavad arvestama sellega, et ka loovisikutel tuleb sotsiaalsete garantiide eest makse maksta;
- **toetab loovisikuid pikaajaliste tulemusstipendiumide ja -lepingute kaudu.** Selleks jätkame nn kunstniku- ja kirjanikupalga maksmist, rõhutades, et riikliku toetusega peab kaasnema ka tulemus;
- **töötame välja loovisikute ja ühiskonna huve arvestava lahenduse nn tühja kasseti tasu süsteemi kaasajastamiseks;**
- **avardab loomemajanduse ettevõtete võimalusi.** Selleks avame EASi tootearendust, ekspordi ja turundust toetavad riiklikud meetmed ka loovtööstuse (sh filmitööstuse) ettevõtetele;
- **toetab eesti filmikunsti ja audiovisuaaltööstust.** Peame oluliseks vaatajasõbralike Eesti väärtusruumi, elulaadi ja ajalugu mõtestavate ja populariseerivate filmide ja teleseriaalide loomist ja selleks Eesti filminduse pidevat arengut toetava keskkonna kujundamist. Näeme audiovisuaalvaldkonda (sh mängutööstust) ka ühe võimaliku kasvava teenuste ekspordi valdkonnana. Otsime võimalusi välisinvesteeringute Eestisse toomisele suunatud Film Estonia maksutagastuse (*cash-rebate*) süsteemi laiendamiseks. Otsime lahendusi Eestisse rahvusvahelistele nõuetele vastava võttepaviljoni loomiseks 2020+ Euroopa Liidu struktuurivahendite toel;
- **kasvatab kunsti kättesaadavust.** Selleks käivitame galeriiprogrammi, mis loob vajalikud tingimused kaasaegse kunsti eksponeerimiseks väljaspool suuremaid linnu;
- **parandab erivajadustega inimeste ligipääsu kultuuriinstitutsioonidele ja loomingule.** Selleks parandame nii füüsilist ligipääsetavust kui ka jätkame eesti filmide kättesaadavaks tegemist nägemispuudega inimestele ja kasvatame loomingu kättesaadavust audiovisuaalsete vahenditega;
- **vähendab loomingulise tegevuse toetamisel nõutavat bürokraatiat.** Selleks otsime võimalusi, kuidas lihtsustada EASi, Kultuurkapitali ja teiste institutsioonide projektitoetustega kaasnevat aruandlust ja rahastada väiksema mahuga projekte eelarve ja tulemuse alusel kuluaruandeid nõudmata;

- **peab oluliseks metseenlust ja motiveerib sponsorlust ning erakapitali suuremat kaasamist kultuuri loomisesse ja edendamisse.** Selleks soodustame eraettevõtjatega koostöös elluviidavaid algatusi ja võimaldame ettevõtetel investeerida tunnustatud kultuuriprojektidesse teatud summa ulatuses maksuvabalt. Kahekordistame tulumaksusoodustusega vabaühendustele tehtavate annetuste ülempiiri;
- **toetab kultuuriobjektide renoveerimist.** Peame vajalikuks valdkondlikult tähtsat funktsiooni kandvate hoonete renoveerimist. Toetame teiste hulgas Tallinna Kunstihoone ja Narva Muuseumi Kunstigalerii renoveerimist;
- **soovib kujundada head füüsilist ja vaimset eluruumi.** Parima ruumikvaliteedi saavutamiseks peame õigeks koondada erinevate ministeeriumide alla kuuluv kompetents ning toetame riigi tasandil ruumivoliniku institutsiooni või ruumiloome üksuse moodustamist. Et kasvatada praegustest noortest oma elamisruumi väärtustavad ja säästvad kodanikud, otsime võimalusi disaini- ja ruumihariduse viimiseks üldhariduskoolidesse;
- **edendab eesti kultuuriajaloo uurimist.** Okupatsioonideaegne vaimne genotsiid – kultuuriinimeste tagakiusamine, luureorganisatsioonidesse sundimine ning muud ebainimlikud karistamise ja surveviisid ei tohi jääda ajaloo valgeteks laikudeks. Kultuurimälu hoidmise, arendamise ja koordineerimise eesmärgil peame vajalikuks luua valdkondliku kompetentsikeskuse juures vastav mälu pank;
- **toetab mitmekülgse kultuuri ja huvitegevuse kättesaadavust kõikjal Eestis.** Selleks vaatame üle rahva- ja kultuurimaju ning huvitegevuse korraldust puudutava õigusliku raamistiku ja toetame mitmekesisest kultuuritegevust omavalitsustes. Huvi- ja vabaharidust tuleb korraldada üle riigi ühtsetel alustel ning kohelda ka huvihariduse pakkujaid võrdselt, olenemata omandivormist. Eriti oluliseks peame huvihariduse kättesaadavust lasterikaste perede lastele;
- **tagab Eesti rahvusringhäälingule tema ülesannete täitmiseks vajaliku rahastamise kasvu.** Selleks vaatame üle ERRi rahastamise mudeli;
- **tagab eestikeelse avaliku meedia sisu kättesaadavuse interneti kaudu üle maailma;**
- **koostab uue lõimumiskava.**

SPORT

ISAMAA näeb sporti osana laiemast eluviisist, kus au sees on liikumine ja oma tervise eest hoolitsemine. Oluline on ka tippspordlaste ja meeskondade roll rahvuslike eeskujude ja ühendajatena. Näeme sporti ka osana laiemast riigikaitsest ettevalmistusest. ISAMAA peab spordi edendamisel eelkõige tähtsaks järgmist.

- **Ausad mängureeglid.** Seisame selle eest, et spordis järgitaks ausa mängu reegleid. Selgus ja põhimõttekindlus ka dopingureeglite järgimisel on Eesti spordi maine ja spordlaste tervise seisukohalt kriitilise tähtsusega.

- **Sport koolis kohustuslikuks valikaineks kooliprogrammi lahutamatu osana.** Iga koolipäev peaks sisaldama vähemalt 60 minutit aktiivset liikumist (Maailma Terviseorganisatsiooni soovitusel) - nii kujunevad läbi haridussüsteemi välja liikumis- ja sportimisharjumused kogu eluks.
- **Liikumine on tähtis.** Propageerime sporti ja liikumist kui kõige suuremat alternatiivi ebatervislikele eluviisidele, sh alkoholi tarbimisele. Soosime liikumisharrastuse levikut kõigis vanuserühmades, iseäranis tuleb aga hoolt kanda selle eest, et lapsed ja noori innustataks järgima tervislikke eluviise ning regulaarselt liikuma. Iga koolipäev peab sisaldama liikumist. Jätkame kergliiklusteede ja liikumisradade võrgustike loomist ja otsime võimalusi, et Euroopa Liidu struktuurivahendeid kasutataks paremate liikumisvõimaluste loomiseks. Peame vajalikuks, et uute elurajoonide juurde kavandatakse planeerimismenetluses ka sportimisvõimalused (näiteks multifunktsionaalne spordiväljak). Tähistame septembri viimast reedet liikumispäevana.
- **Töötajate terviseedendus.** Võimaldame tööandjatel teha kulutusi töötajate tervise, kvalifikatsiooni ja motivatsiooni parandamiseks palgafondiga seotud piirmäära ulatuses, ilma et seda käsitletaks erisoodustusena.
- **Head tingimused ja tõhusad tugiteenused noortele ja tippspordlastele.** Peame õigeks selekteerida välja Eesti parimad ja perspektiivikamad sportlased ning tagada neile heade tulemuste saavutamiseks vajalikud tingimused. Samuti peame vajalikuks tõhustada nii noorte kui ka tippspordlaste tugiteenuseid (massaaž, kiropraktika, spordipsühholoog, toitumisenõustamine, eriarstide konsultatsioonid, erialased nõustamised jõu, vastupidavuse jne arendamiseks jms.) Ka peame õigeks osta sisse erialaseid teadmisi spordialadele, kus seda vaja on.
- **Head treenerid.** Peame vajalikuks tõsta treenerite staatust ja võrdsustada see amet pedagoogide omaga. Treeneril on noorte inimeste arengus ja kujunemisel tihti sama oluline roll kui õpetajal.
- **Olulised spordiobjektid.** Peame vajalikuks 50 m ujula ja Aidu Veespordikeskuse väljaehitamist ning Kääriku ja Elva spordikeskuste rekonstrueerimist.

TERVIS

ISAMAA lähtub terviseprogrammi esitamisel valijate selgesõnaliselt väljendatud soovidest ja vajadustest, et edaspidi oleks vähem muresid oma tervise säilitamisel, kaitsel ning arstiabi kättesaadavusel.

ISAMAA peab mõistlikuks, et:

- oodatav eluiga ja tervena elatavad aastad järjekindlat kasvaksid,
- meie palgarahalt kasutatava ressursi kasutamine oleks läbipaistev,
- vajaliku arstiabini jõudmise protsess ei oleks masendavalt pikk ja alandav,
- ei peaks vähegi tõsisema mure puhul korjandust korraldama, vaid haigekassa väärtustab meie kõigi elu ja elukvaliteeti,
- oleks võimalik eriarstile saadud aega sobitada tööandja võimalustega,
- me saaksime õigeaegselt asjakohaseid soovitusi haiguste ärahoidmiseks, nende taastekke vältimiseks ning arsti ja patsiendi vaheliseks koostööks aktiivse ravi ajal.

Asjatundjate avalikustatud analüüside kohaselt on Eesti tervishoid jõudnud olukorda, kus meie tervishoiusüsteemi toimimine ei ole jätkusuutlik. Praeguseks on kujunenud olukord, kus ravi vajav inimene on kõige tühisem osake meie tervishoiusüsteemis, sest süsteem ise on tähtsam kui meie kõik – maksumaksjad ja valijad.

Seetõttu ISAMAA püstitab järgnevateks lähiaastateks kaks suurt tervisepoliitika eesmärki ja esitame ka konkreetse nägemuse, kuidas käivitada tegevused rahva tervise parandamiseks.

ISAMAA eesmärgid on:

- iga Eesti elaniku tervise säilitamine ja parandamine ning
- abivajajatele tõhusa ja õigeaegse arstiabi osutamine.

Tervise säilitamine ja parandamine tähendab seda, et tervishoiusüsteem algab meist endist ning meie ise oleme esmased vastutajad oma tervise kaitsel. Samas on meie püüdluste toetamine riigi kohustus.

Selleks, et inimesi motiveerida ja toetada kõikides tegevustes oma tervise kaitsel, ISAMAA:

- käivitab personaalse terviseplatvormi väljatöötamise, mis aitab inimesel koguda ja analüüsida oma terviseandmeid ning optimeerida isiklikku tervisekäitumist ning võimaldab vajadusel pöörduda abi saamiseks spetsialisti poole. Internetis leitavad anonüümsed tervisesoovitused võivad olla kahjulikud meie tervisele ja takistada tõhusa arstiabi osutamist;

- liigub selles suunas, et patsient on asjakohaselt ette valmistatud (vajalikud eeluuringud teostatud) kas perearsti või eriarsti vastuvõtuks, et tervisetöötajad saaksid maksimaalselt keskenduda haiguste operatiivsele diagnoosimisele ja raviplaanide koostamisele;
- viib ellu põhimõtte, et igal täisealisel inimesel on oma perearstiga kokku lepitud terviseplaan, milles kirjeldatakse, mida teevad perearst, patsient ja teised osapooled inimese tervise säilitamiseks ning haiguste vältimiseks. Sellega soovime toetada korrapärase uuringute tegemist ja õigeaegset pöördumist perearsti vastuvõtule;
- pöörab erilist tähelepanu laste ja noorte tervise hoidmisele ja loob vajalikud juhised nende tervise kompleksseks seireks ning haiguste varajaseks ennetamiseks ja teabe operatiivseks liikumiseks lapse, tema vanemate ning tervishoiutöötajate vahel;
- koostab arusaadava ja realselt teostatava kava inimeste ülekaalulise vähendamiseks inimeste elukaare kõikides vanusegruppides;
- töötab välja kompleksse kava meeste suremuskordaja vähendamiseks ja meeste oodatava eluea tõstmiseks vähemalt 4 aasta võrra;
- näeb esmatähtsana pahaloomuliste ja teiste eluiga lühendavate haiguste puhul inimeste eluiga ja elukvaliteeti tõstmiseks samme ning uudsete ravimeetodite rakendamist. Selleks tunnustame igati eraalgatuslike fondide tegutsemist ja oleme valmis nende tegevust riiklikult kaasrahastama;
- loob vajalikud süsteemid inimeste vaimse tervise alaseks harimiseks, kogunevate probleemide ennetamiseks ja raviprotsessi õigeaegseks käivitamiseks, sest muutunud oludes on just see valdkond kujunenud üha tähtsamaks;
- toetab suitsetamisest loobumist ja vaatab üle e-sigarettide vedelike aktsiisi puudutavad otsused.

Me arvame, et arstiabi vajavatele inimestele tõhusa ja õigeaegse eriarstiabi kättesaadavuse kiirendamiseks on esmatähtis ülesanne harmoniseerida perearsti ja eriarsti toimimise põhimõtteid. Selleks ühtlustab ISAMAA pere- ja eriarstide – ehk kogu arstiabi – toimimise põhimõtted nii, et tervishoiusüsteemi osapoolte tervise-eesmärgid ja ka majandushuvid suunavad neid maksimaalselt arvestama patsiendi huve.

Usume, et selle põhimõtte rakendamine tagab paremal viisil olukorra, kus perearstid, eriarstid ja ka sotsiaaltöötajad ning neid toetavad meeskonnaliikmed toimivad ühtse väena, sõltumata patsiendi paiknemisest tervishoiusüsteemis ja/või haiguse arenguetapist selles mõttes, et iga patsient, kes saab ravile, lahkub arstiabisüsteemist kas tervenena või tervenemisfaasis koos selliste soovitusel, et tema elukvaliteet taastub täielikult.

- Me soovime terviseteenuste osutajate suuremat iseseisvat otsustusõigust ja -pädevust ning toetame eraalgatust ja erapraksiseid meditsiiniteenuste pakkumisel ning tagame patsiendi vaba liikumise arstiabi osutajate vahel.

- Ühtlasi käivitame esmatasandi tugevdamise kavade raames ühtse infotehnoloogilise süsteemi väljatöötamise selleks, et perearstide tööd tõhustada ja infovahetust parandada nii arstiabi osutajate kui ka patsientide vahel selleks, et patsient jõuaks õigeaegselt temale vajalike terviseteenuste kättesaamiseni.
- Korrastame järel- ja taastusravi süsteemi, et tagada patsientide tuisistusteta paranemine ja oleks tagatud nende pikaajaline jälgimine.
- Omaosaluse koormuse vähendamiseks ja õiglasemaks jaotumiseks vaatame üle, milliste arstibiteenuste kulu peab kandma kogu ühiskond solidaarselt ning kust algab patsiendi isiklik vastutus, ja rakendame omast taskust tehtavate tervishoiukuludele tulumaksuvabastuse.
- Peame oluliseks tervishoiutöötajate läbipõlemise ja ületöötamise vältimiseks tagada asjakohased töötingimused ning konkurentsivõimeline palk.

SOTSIAALPOLIITIKA

ISAMAA sotsiaalpoliitika toetab iga inimese edukat toimetulekut, loob igaühele võimaluse eneseteostuseks ja heaolu saavutamiseks. Väärtuseks on üksteist mõistev ja koos toimiv ühiskond, kus igaüks tunneb oma vajalikkust ja tähtsust perekonnas, kogukonnas, riigis. Me austame inimeste vabadust ise otsustada, perede vabadust teha sobivaid ja meelepäraseid valikuid ja kogukondade õigust kujundada elukeskkonda kohalike elanike soovide ja vajaduste kohaselt. Teistest keerulisemas olukorras inimestele pakume tuge ja vahendeid, mille abil nad saavad eluga edasi minna võimalikult sarnaselt ülejäänud ühiskonnaliikmetega. Selle kõige alustalaks on sotsiaalkaitseüsteemis valitsevad ühtsed põhimõtted, mis tagavad võrdse kohtlemise kogu riigis.

EAKATE JA ABIVAJADUSEGA INIMESTE TOETAMINE

ISAMAA prioriteetid on:

- pensionitõusu toetav majanduskasv,
- kogumispensioni süsteemi muutmine vabatahtlikuks,
- iseseisva toimetuleku toetamine,
- minimaalse bürokraatiaga, inimese vajadusele vastavate teenuste ja toetuste arendamine,
- kohalike omavalitsuste teenuskvaliteedi tõstmine,
- kogukondliku ja vabatahtliku panuse toetamine,
- puudega laste perede toetuse parem korraldamine.

Kõikidel inimestel on õigus elada oma kodus, osaleda võimetekohaselt töö- ja ühiskonnaelus ning tunda ennast kogukonna täisväärtusliku liikmena. Inimesed peavad saama ise juhtida enda või pereliikmete abistamist ja optimeerida selleks tehtavaid kulusid. Pakutavad toetused ja teenused olgu kaasaegsed, minimaalse bürokraatiaga ja ressursisäästlikud. Asutusepõhine hooldus olgu lahenduseks siis, kui muud meetmed ei suuda tagada inimväärsel elu. Hooldekodud peavad olema kodu sarnased ning toetama seniste perekondlike või kogukondlike sidemete säilimist. Sotsiaalteenuste, sh hooldekodu maksumus, ei tohi olla teenuse saamisel takistuseks. Enam pöörame tähelepanu ennetustööle, mis aitab vähendada probleemide tekkimist ja süvenemist ning kulude kasvu tulevikus. Avalik ruum ja teave peab olema ligipääsetav kõigile, seda toetab hästi korraldatud sotsiaaltransport.

ISAMAA:

- kasvatab majandust ja tõstab pensione koos majanduskasvuga ning seob pensioni senisest tugevamalt laste arvuga;
- muudab kogumispensioni kasutamise vabatahtlikuks, andes igaühele õiguse valida, kas hoida oma raha pensionifondis või investeerida sääste ise investeerimiskonto kaudu. Säästetu kasutamise üle otsustab inimene ise, mitte riik;
- kaasajastab erivajadustega inimeste elukaareülese teenuste ja toetuste korralduse ning rahastuse;
- loob arusaadavad reeglid sotsiaalteenuste eest tasumisel maksimaalse omaosaluse määramiseks, lähtudes põhimõttest, et koduteenused peaks olema inimesele soodsamad kui hooldekodusse paigutamine. Teenuse kasutamisel, sh hooldekodu koha eest tasumisel, ei saa olla omaosaluse suurus takistuseks teenuse kasutamisel;
- toetab tugeval kodanikuühiskonnal rajaneva eakate ja puudega inimeste õiguste, väärrika elu ja huvikaitse arendamist ning koostööd vastavate organisatsioonidega;
- parandab elukeskkonna ligipääsetavust kõigi valdkondade üleselt ja töötab välja sotsiaaltranspordi toimiva korralduse;
- kaasajastab sotsiaalvaldkonna infosüsteemi, et tagatud oleks info ja teenuste paindlik kasutamisevõimalus;
- jätkab koostöös omavalitsustega intellektihäirega inimestele elukeskkonna kodusarnasemaks muutmist ja sobivate elamuüksuste loomist ja muudab teenuste korralduse paindlikumaks ja inimesekesksemaks, tagades ka võimaluse tihedamaks suhtluseks lähedastega;
- jätkab tugiteenustega üürimajade ja sotsiaaleluruumide rajamise toetamist, kus eakad ja erivajadusega inimesed saavad üürida tavapärase hinnaga ökonoomseid ja hea ligipääsetavusega kortereid ja kus vajadusel pakutakse ka kõrvalabi ja ühistegevusi;

- käivitab innovaatilisi lahendusi koduse toimetuleku ja hoolduse toetamiseks. Toetab algatusi, mis panustavad puuetega inimeste ja teiste erivajadustega inimeste hoolekandesse, eakate kogukonnatöösse ja sotsiaalsesse ettevõtlusesse;
- töötab välja Eestile sobiva vabatahtlike koostöömudeli hoolekandes;
- tagab puudega inimesele või tema perekonnale rahalise abi hooldamise ja abistamise korraldamiseks, kui riik või kohalik omavalitsus ei ole võimeline pakkuma toetatud igapäevaelu lahendusi;
- rakendab pilootprojektina isikliku sotsiaalteenuste eelarve süsteemi, kus inimene saab ise seda raha kasutada, valides oma vajadustest lähtuvalt kõige tõhusamad ja ökonoomsemad lahendused;
- tagab, et puudega ja abivajadusega lapsed saavad põhilise spetsialistide toe lasteaia ja koolis;
- tagab kooliaja lõppedes kõigile mitteiseseisvatele puudega noortele koha, kuhu edasi suunduda, laiendades juba kasutusel olevaid parimaid praktikaid (päevahoid, toetatud elamine ja teised teenused) kõigisse maakondadesse;
- jätkab kohalike omavalitsuste toetamist sotsiaalteenuste arendamisel ja pakkumisel ning toetab valdkonna töötajate pädevuse tõstmist ja palgakasvu.

ABI HOOLDAMIST VAJAVATELE INIMESTELE

ISAMAA prioriteetid on:

- hooldust vajavate inimeste elukvaliteedi tõus,
- pikaajalise hoolduse jätkusuutlikkuse tagamine,
- lähedaste hooldajatele hoolduskoormuse vähendamine,
- lähedaste hooldajatele tööturule naasmise ja hooldamisvaba puhkeaja võimaldamine.

Vähendame hoolduse pakkumisel lähedaste töö mahtu, samal ajal toetades, väärtustades ja tunnustades perekonna rolli, ning julgustame peresid kasutama uusi teenuseid. Oluline on parandada koostööd sotsiaal-, tervishoiu- ja haridusvaldkonna vahel. Soovime kõrge hoolduskoormuse tõttu praegu tööturult eemale jäänud inimestele luua võimalused paremaks elukorralduseks ning eneseteostuseks.

ISAMAA:

- suurendab kodus pakutavate sotsiaal- ja hooldusteenuste mahtu ja valikut ja jälgib, et pakutavad sotsiaal- ja hooldusteenused oleksid kvaliteetsed, asjakohased ja tõhusad;
- toetab nõustades ja järelevalve kaudu kohalikke omavalitsusi ja teenusepakkujaid teenuste kujundamisel ja kvaliteedi tagamisel;

- paneb rõhku pikaajalise hoolduse valdkonnas töötavate spetsialistide väljaõppele ja täiendharidusele. Nõustab ja toetab omastehooldajaid, andes praktilisi oskusi ja tagades nõustamise nii hoolduse, teenuste kui ka eneseabi kohta;
- jätkab hooldust vajavatele keerulisematele sihtgruppidele (nt dementsed, autistid) pakutavate teenuste ja hooldekodukohtade arendamist ja kaasajastamist. Sarnaselt loodud dementsuse kompetentsuskeskusele koondab autismialase kompetentsi riikliku rahastusega üle-eestilisse autismikeskusesse. Arendab keerulisemate sihtgruppidega töötavate spetsialistide erialaseid oskusi ja teadmisi ning toetab uute hooldusmeetodite ja -viiside kasutuselevõtmist;
- kehtestab üleriigilised põhimõtted hooldajatoetuse maksmiseks;
- tagab suure koormusega lähedaste hooldajatele regulaarse hooldamisvaba puhkeaja koos võimalusega kasutada sel ajal intervallhooldu või muud hooldusteenust.

KODANIKUÜHISKOND

Aktiivsed kodanikud on oma ettevõtlikkusega aluseks elujõulisele vabakonnale. Tugevad ning koos tegutsevad kogukonnad muudavad Eesti elu paremaks, arendades ühiskonda ning leevendades probleeme.

ISAMAA väärtustab, tunnustab ning toetab organisatsioone, kes tegelevad oma liikmete (või võrgustiku) huvikaitsega, arendades demokraatiat ja ehitades tugevaid, aktiivseid ja ühtehoidvaid kogukondi.

ISAMAA:

- soodustab sponsorlust ja eraannetusi. Selleks kahekordistame tulumaksusoodustusega vabaühendustele tehtavate annetuste ülempiiri;
- toetab sotsiaalset ettevõtlust. Selleks korrastame õigusruumi ning laiendame sotsiaalsete ettevõtete võimalusi konkureerida riigi ettevõtlusmeetmetes ja riigihangetel;
- **toetab riigi ja vabakonna koostöövormide arendamist.** Selleks:
  - jätkame vabaühenduste rahastamispraktikate korrastamist ja tagame riiklikult tähtsates valdkondades olulistele strateegilistele partneritele mitmeaastased lepingud, mis tagab läbimõeldud koostöö;
  - toetame kodanikuhariduse andmist koolides ning soodustame erinevate kaasamisprotsesside rahastamist;
  - järgime kõikjal avalikus sektoris vabaühenduste rahastamise head tava.

RIIGIVALITSEMINE JA RIIGIREFORM

Eesti arengu kiirendamiseks ja majanduse konkurentsivõime tõstmiseks vajame professionaalset, paindlikku, tulemuslikku ja inimlähedast riiki. Me seisame vastu ülereguleerimisele ja bürokraatia kasvule, mis muudab riigi paksuks, kohmakaks ja ülejäukäivaks. Riik ei pea ka eraettevõtjatega turul konkureerima. Selleks tuleb eelkõige üle vaadata, millistes valdkondades peab riik olema teenusepakkuja ja kus piisab, et riik on regulaator või teenuse pakkumise rahastaja ja teenusepakkujateks on konkureerivad eraettevõtjad.

Eesti peab ka tulevikus olema üks maailma juhtivaid e-riike. Me toetame ettevõtjate kodanikualgatuse eesmärki, et Eesti on hästi juhitud ergas riik, mis teenib oma rahvast.

Selleks tuleb ellu viia riigireform, millega

- parandame riigi strateegilist juhtimist,
- tagame, et riigiasutustes töötavate ja riigilt palka saavate inimeste arv ei kasva,
- vähendame bürokraatiat, ülereguleerimist ja halduskoormust,
- viime läbi struktuurseid reforme,
- erastame riigile kuuluvaid ettevõtteid või nende osalusi,
- anname võimalusel riigi teenuste pakkumise üle era- ja kolmandale sektorile.

ISAMAA:

- **kasvatab Riigikogu ja kodanike rolli poliitikate kujundamisel ja valitsuse tegevuse kontrollimisel.** Oleme vastu algatustele, mis suurendavad veelgi täitevvõimu ja ametnike rolli;
- **vähendab avaliku sektori mahtu.** Me hoiame avaliku sektori kulude osakaalu SKP-st alla 40% ja vähendame riigilt palka saavate töötajate osakaalu tööjõuturul. Selleks koondame kokku ja avalikustame riigilt palka saavate ametnike arvud ja palgad asutuste ja tööperede kaupa ning teeme riigikontrollile ülesandeks kaardistada ja analüüsida, millistest asutustest ja millises proportsioonis on võimalik ametnikke vähendada;
- **vähendab halduskoormust.** Selleks vaatame süsteemselt üle olemasolevad regulatsioonid ja rakendame põhimõtet, et riigile tuleb samad andmed esitada vaid ühel korral. Samuti peame õigeaks vähendada ettevõtelt küsitavate andmete mahtu, asendades andmekorje infotehnoloogiliste lahendustega;
- **piirab ülereguleerimist.** Kõike ei pea reguleerima. Me seisame selle eest, et riiklikud regulatsioonid ja nende kontrollimiseks loodud ametkonnad aitavad kaasa ausale konkurentsile, mitte ei tegele ettevõtjate aja ja raha raiskamisega. Me vajame vähem

ja lühemaid, aga selgemaid seadusi ja määrusi. Uued regulatsioonid kehtestatakse võimalusel ja regulatsiooni mõju hindamiseks tähtajaliselt;

- **piirab Euroopa bürokraatiat.** Seisame Euroopa Liidus ülereguleerimise vastu ja bürokraatia vähendamise eest. Euroopa Liidu õigusaktide ülevõtmisel jälgime, et uusi regulatsioone lisanduks võimalikult minimaalselt;
- **jätkab e-teenuste arendamist.** Tagame riigi e-teenuste kättesaadavuse ja turvalisuse, kasutades Riigipilve võimalusi. Jätkame isikutuvastuse tulevikumeetodite väljatöötamist ja võtame kasutusele teletööstuse – isiku identifitseerimine telesilla kaudu –, mis võimaldab interneti kaudu teostada notariaalseid toimingud ja kasutada pangateenuseid;
- **parandab interneti kättesaadavust.** Jätkame riiklike programme iga majapidamise varustamiseks lairiba kaabelside ja internetiühendusega üle Eesti. Kiire internetiühendus peab jõudma iga Eesti koduni, et inimesed saaksid tarbida era- ja avaliku sektori teenuseid võimalikult mugavalt kodust lahkumata;
- **tagab riigi ja riigiasutuste kohaloleku üle Eesti** ja vähendab Tallinnas paiknevate keskvalitsuse töökohtade osakaalu. Selleks:
  - jätkame töökohtade Tallinnast väljaviimist, seades riigiasutustele maksimaalse piiri, kui suur võib olla Harjumaal paiknevate töökohtade osakaal,
  - jälgime reeglit, et riigiasutuste ja nende tugiteenuste ümberkorraldamisel eelistataks asukohana maakonnakeskusi ja väikelinnasid, mitte Tallinna,
  - loome riigiasutuste Tallinna kontorite töötajatele uusi võimalusi töötada osa aega kodumaakonnas riigimajades või piirkondlikes kontorites, laiendame võimalusi kaugtöök;
- **hoiab avaliku teenistuse apoliitilisena.** Peame ametnike valikul esmatähtsaks nende erialast kompetentsust ning ei luba avaliku teenistuse politiseerimist;
- **tagab Eesti riigiga suhtluse eesti keeles.** Riigi ja omavalitsuse pakutavad teenused peavad olema kõikjal ilma eranditeta kättesaadavad eesti keeles. Ka avalikus sektoris kasutusel olevad laiatarbe arvutiprogrammid olgu eestikeelsed;
- **vaatab riigieelarve kulud perioodiliselt üle.** Aja jooksul koguneb riigieelarvesse kulusid, mis enam ei aita kaasa meie inimeste elu parandamisele. Sellepärast tuleb riigieelarve koostamisel perioodiliselt üle vaadata ka riigieelarves aastaid olnud kulud ja programmid ning hinnata nende vajalikkust;
- **suurendab läbipaistvust.** Parandame teabevahetust ja -kättesaadavust dokumendi- ja andmehalduse lihtsustamise kaudu, vähendame teabe asutusesiseseks kasutamise määramise aluseid, korraldame olulisemate uuringute tulemuste retsenseerimise ja avalikustamise enne nende alusel otsuste vastuvõtmist.
- **taastab usalduse.** Kontrollime suurprojektide avalikele huvidele vastavust, kaasates sõltumatuid asjatundjaid, -väliseksperte ja kodanikuühiskonna esindajaid.

- **rakendab Riigireformi Sihtasutuse ettepanekuid.** Selleks anname ministriumidele ülesande vaadata läbi riigireformi ettepanekud ja nende rakendamise võimalused.

E-RIIK JA INFOTEHNOLOOGIA

EESTI ON TULEVIKU E-RIIK

ISAMAA on seisukohal, et e-riik peab olema inimeste teenistuses. Usaldus e-riigi vastu sõltub infosüsteemidesse kogutud andmete turvalisusest. Me peame õigeks võimaldada avaliku sektori kogutud andmeid maksimaalselt kasutada uute tehnoloogiliste lahenduste pakkumiseks ja ettevõtluse arendamiseks.

ISAMAA:

- **annab riigi kogutud andmed võimalusel vabakasutusse.** Selleks loome juurdepääsu riigi kogutavatele andmetele, mis ei ole julgeolekukriitilised ja mis ei sisalda delikaatseid isikuandmeid, et ettevõtted saaksid nende baasil luua uusi tehnoloogilisi ja äriühendusi avaliku ja erasektori efektiivsuse tõstmiseks;
- **toetab riigile loodud IT-lahenduste eksporti.** Selleks loome Eesti IT-ettevõtetele paremad võimalused müüa Eestis riigile loodud digitaalseid lahendusi teistesse riikidesse;
- **vähendab riigile andmete esitamisel koormust.** Selleks järgime e-teenuste arendamisel andmete ühekordse sisestamise printsiipi, et vähendada kodanike ajakulu riigiga suhtlemisel;
- **laiendab e-arvete kasutamist.** Selleks läheme üle e-arvetele avaliku ja erasektori vahel, et toetada e-arvete laiemat kasutuselevõttu erasektoris ja vähendada raamatupidamisega seotud aja- ja rahakulu;
- **tagab isikuandmete kaitse.** Tagame avalikule sektorile (sh tervishoiusüsteemile) esitatud delikaatsete isikuandmete kaitse ja inimestele võimaluse kontrollida oma andmete kasutamist;
- **jätkab küberrünnete vastu võitlemisel rahvusvahelist koostööd;**
- **tõstab avalikkuse teadlikkust küberturvalisusest.** Selleks rakendame programme kodanike, ettevõtjate ja ametnike teadlikkuse tõstmiseks küberhügieenist ja turvalisusest, et vähendada küberkuritegevusega kaasnevat riski ja kahjusid;
- **edendab e-residentsust.** Soovime arendada e-residentsust kui võimalust luua ja pakkuda uusi erasektori teenuseid teiste riikide kodanikele ja ettevõtetele, kes soovivad kasutada e-eestit oma rahvusvahelise ettevõtluse taristuna;
- **tagab eesti keele kasutuse digiruumis.** Toetame eesti keele masintõlke tarkvaraarendusi, selleks et lisaks inglise keelele oleks võimalik kasutada eesti keelt. Loome programmi, millest rahastatakse lahendusi, mis toetavad eesti keele kasutamist nutiseadmetes ja igapäevaselt kasutatavates tehnoloogilistes lahendustes;
- **toetab majanduse digitaliseerimist.** Näeme tööviljakuse ja efektiivsuse tõstmise ühe olulise vahendina infotehnoloogiliste lahenduste laiemat kasutuselevõttu kogu

majanduses ja sellekohase koolituse ja teabe pakkumist haridussüsteemis, samuti on vajalik toetada valdkondlikke kompetentsikeskusi, klastreid jms.

TURVALISUS JA ÕIGUSKAITSE

ISAMAA on õigusriigi ja sõltumatu õigusemõistmise poolt ning poliitilise või muu omakohtu vastu. Ühiskonnas turvalisuse tagamine ja usalduse suurendamine kehtiva õiguskorra vastu on üks riigi tähtsamaid ülesandeid. Meie eesmärk on turvaline ühiskond, kus kehtib õiguskord, on tagatud inimeste põhiõiguste kaitse ja soodne keskkond ettevõtluseks ning vabaihenduste tegevuseks.

Usume, et ohutusse ja ennetusse panustamine tasub ära. Õigusrikkumiste ja riskikäitumise ennetamine on ühiskonnale vähem koormav kui hilisem tagajärgedega tegelemine.

Riik peab reageerima õigusrikkumistele, pakkuma tuge kuriteoohvritele ning kohaldama kurjategijate suhtes mõjusaid karistusi. Peame jätkuvalt tähtsaks võimekust avastada ka varjatud kuritegusid, nagu korruptsiooni- ja majanduskuriteod. Kuritegevus ei tohi ära tasuda. Kuriteoga omandatud vara tuleb konfiskeerida ja suunata ohvrite abistamiseks.

ISAMAA 10 põhimõtet õiguspoliitikas ja turvalisuse vallas

- **Piir peab pidama!** Kiirelt tuleb idapiirile välja ehitada esmane tõke, et kontrollida ebaseaduslikku immigratsiooni. Lõunapiiril tuleb tõhustada politseilisi järelevalvemeetmeid ebaseadusliku rände tõkestamiseks. Euroopa Liidu välispiiride kaitse tuleb tagada.
- **Õigust mõistku sõltumatud kohtud!** Toetame kutselist ja sõltumatut õigusemõistmist, soosides kohtuniku ametisse nimetamisel ulatuslikku õigusala kogemust, kohtunike täienduskoolitust, spetsialiseerumist ning rotatsiooni.
- **Vähem koormavaid seadusi ja euroreegleid!** Vähendame bürokraatlikku koormust inimestele ja ettevõtjatele, oleme vastu euroregulatsioonide masstootmisele. Lühemad menetlustähtajad ametnikele.
- **Toetame vabatahtlikke turvalisuse hoidjaid!** Tunnustame vääriliselt vabatahtlikke abipolitseinikke ja päästjaid, kes kaitsevad meie kogukondade turvatunnet.
- **Säästame inimelusid!** Seame vigastussurmade vähendamise korrakaitsepoliitika keskmesse. Kõige tähtsam on turvalisuspoliitikas tagada Eesti inimeste ohutus. Ohtlike kalduvuskurjategijate karistused peavad olema karmimad.
- **Kuritegelik vara tuleb ära võtta!** Kuritegevus ei tohi ennast tasuda, selleks peavad uurimisasutused saavutama kriminaaltulu ulatuslikuma konfiskeerimise. Kurjategijate kuritegelik vara tuleb suunata ohvrite abistamiseks.
- **Korruptsioon tuleb tõkestada!** Tagame julgeolekuasutustele piisavad vahendid ja töörahu, et korruptandid võtta vastutusele.

- **Noorte õigusrikkumised kontrolli alla!** Toetame noorte õigusrikkumiste ennetamiseks suuremat noorte kaasamist huvitegevusse, õigusrikkujatele tuleb kohaldada mõjusad meetmed.
- **Eesti riigi suhtes vaenulik mõjutustegevus tuleb tõkestada! Töötame välja mõjuagentide seaduse.**
- **Tõhus õigusabi inimestele!** Toetame õigusabi ja õiguskaitsevõimaluste parandamist kohtumenetluses, menetluslõivude vähendamist ning kiireid ja tõhusaid menetlusi.

ISAMAA VÄLISPOLIITIKA

Eesti välis- ja julgeolekupoliitika ülim eesmärk on tagada riigi iseseisvus ja rahvusriigi kestmine.

Maailma globaliseerumine on käivitanud muutuste ahela. Maailmakorraldus on praegu tõsiste väljakutsete ees. Neist peamine – ja Eestile ohtlikem – on rahvusvahelisel õigusel ja reeglitel põhineva maailmakorra nõrgenemine. Rändesurve mõjutab riikide sisemist tasakaalu. Venemaa agressioon Ukraina vastu ning vastasseisu õhutamine läänemaailmaga on muutnud Eesti vaba maailma piiririigiks.

ISAMAA usub, et Lääne ühtsuse nimel tuleb vaeva näha. Eesti pikaajalistes julgeolekuhvides on heade suhete hoidmine ja arendamine strateegiliste partneritega. Peame oluliseks head transatlantilist koostööd Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide ning Suurbritannia vahel.

Eesti välispoliitiline missioon maailmas peab lähtuma vabaduse ja vastutuse tasakaalust, võttes arvesse poliitilisi realiteete ja võimalusi ning seisma reeglitel põhineva maailmakorra eest.

Meie eesmärk on tagada kiirelt muutuv maailmas Eesti julgeolek, sest vaid turvatunne tuleviku ees tagab iga kodaniku vabaduse otsustada oma valikute üle. Samuti on meie eesmärk hoida Eestile maailmasuhtluses aktiivse ning konkurentsivõimelise riigi tuntust, seista oma kodanike ja ettevõtete huvide eest.

Eesti huvides on Euroopa Liidu ja NATO efektiivselt toimiv ning liikmesriikide ühishuve kaitsev poliitika. Eesti tegevus peab olema suunatud selle eesmärgi saavutamisele ning tugevdamisele.

ÜROs seisab Eesti muuhulgas väikerahvaste huvide ja kübervaldkonna arengu eest.

Eesti jätkusuutliku tuleviku ja rahvusvahelise konkurentsivõime kindlustamiseks on oluline aktiivne välismajanduspoliitika ja Eesti ettevõtete toetamine.

Peame tähtsaks koostöö tugevdamist kõigis valdkondades Balti riikide ja Põhjamaade vahel. Majanduslik ja poliitiline koostöö regioonis aitab kaasa ühiste huvide eest seismisele nii Euroopa Liidus kui ka kaugemal.

ISAMAA:

- lähtub välispoliitika kujundamisel ja elluviimisel Eesti rahvuslikest huvidest;
- jätkab aktiivset poliitikat strateegilise partnerluse kinnistamiseks Ameerika Ühendriikide ja Suurbritanniaga;

- tõstab Eesti välispoliitilist ja diplomaatilist võimekust maailmamajanduse kasvuregioonides;
- toetab Ukrainat ja Georgiat nende püüdlustes tugevdada oma julgeolekut;
- tegutseb selle nimel, et Venemaa-poolne demokraatiat ja julgeolekut õõnestav mõjutustegevus saaks avalikustatud ja Venemaa levitatav valeinfo ümber lükatud;
- tugevdab veelgi Põhjamaade ja Balti riikide omavahelist koostööd, millel on oluline roll piirkonna julgeoleku ja majandusliku heaolu kasvatamisel;
- tegutseb aktiivselt kommunismi ja natsismi kuritegude teadvustamisel ning hukkamõistmisel. Me aitame kaasa rahvusvahelise kommunismi kuritegusid uuriva keskuse loomisele ja toetame selleteemaliste uurimuste, filmide ja näituste rahastamist;
- toetab Eesti teadusasutuste ja ettevõtete aktiivsust valdkondades, kus saab lahendada strateegilisi probleeme maailma kriisipiirkondades;
- jälgib tähelepanelikult maailma kliima- ja keskkonnaseisundi arengut ja panustab võimete kohaselt selle parendamisse, toetades rahvusvahelistes organisatsioonides keskkonnasäästlike poliitikate juurutamist.

EESTI EUROOPA LIIDUS

ISAMAA jaoks põhineb Euroopa Liit Euroopa demokraatlike väärtuste, kristliku traditsiooni ja valgustuse ideaalidel, mida tuleb hoida. Eesti saab olla edukas ja kestav vaid siis, kui Euroopa suudab säilitada oma ühtsuse ja lahendada tema ees seisvad väljakutsed. Euroopa Liidu kestmine on ka Eesti turvalisuse ja jõukuse parim tagaja. **Euroopa Liitu näeme riikide liidu, mitte liitriigina.**

Osalemine Euroopa koostööformaatides ja sealt saadav informatsioon annab võimaluse otsuseid mõjutada. Seda tuleb teha informeeritult ja kooskõlastatult. Nii saab Eesti olla kaalukas mõjutaja ja siesta enda huvide eest.

Eesti jaoks on oluline Euroopa siseturu tugevdamine. Sõltuvalt Eesti asukohast ja jõukuse tasemest on tihedam ja vabam siseturg, sealhulgas digiturg ja teenuste vabam liikumine, otseselt Eesti huvides.

Eesti peab otsima ja leidma liitlasi, et reformida Euroopa Liidu poliitikaid selliselt, et need vastaksid Eesti huvidele – olgu selleks siis ühine põllumajanduspoliitika, ühine kaitse- ja julgeolekupoliitika Euroopa Liidu riikides või ka ühisturu tõrgeteta toimimine.

Eesti peab olema valmis koostöös teiste liikmesriikidega Euroopa Liidu riikide kaudu leviva illegaalse immigratsiooni põhjustatud ohtude ennetamiseks.

Euroopa Liidu juhtimine peab arvestama liidu viimastel aastakümnetel muutunud geograafiat ja poliitilist olukorda.

Euroopa Liidu tugev naabruspoliitika aitab hoida Euroopa piiridel rahu ja stabiilsust.

ISAMAA:

- osaleb aktiivselt Euroopa piiride kaitse pikaajalise plaani väljatöötamises ja elluviimises;
- otsib võimalusi ja partnereid, et reformida Euroopa Liidu poliitikaid vastavalt Eesti huvidele;
- rakendab Euroopa Liidus kokku lepitud seadusandlust mõistuspäraselt ja Eesti eripärasid arvesse võttes;
- tegeleb intensiivselt Euroopa Liidu digituru süvendamise ja e-valitsemise lahenduste arendamisega;
- seisab Euroopa Liidu järgmise pikaajalise eelarve läbirääkimistel Eesti põllumeeste konkurentsivõime tõstmise eest;
- toetab Euroopa Liidu liikmesuse perspektiivi andmist idapartnerluse riikidele, kes on selle suuna valinud.

ISAMAA KAITSE

Eesti on juba 100-aastane riik. Me peame olema oma julgeoleku kaitsel järjepidevad, stabiilsed ja usaldusväärsed. Venemaa agressiivne tegevus ja relva jõul riigipiiride muutmine on pikaajaline kampaania ning on selge, et selline hoiak Lääne suunal jätkub. See oht võib väljenduda konfliktis, kus tehakse katse kasutada sõjalist jõudu, või laiemas sõjalises kriisis meie regioonis. Koos teiste Balti riikide ja Poolaga on Eesti NATO piiririigina võimaliku Lääne ja vene sõjalise vastasseisu korral kriisi keskmes.

Eesti välis- ja julgeolekupoliitika on järjepidev ning rajaneb laiapõhjalisel poliitilisel konsensusel. NATO ja Euroopa Liidu liikmelisus ning sellest tulenevad partnerlus- ja liitlassuhted on Eesti julgeoleku ja heaolu olulisimaks garantiiks.

Eesti sõjaline riigikaitse tugineb kahele sambale: iseseisev esmane kaitsevõime ja koostöö liitlastega NATO kollektiivkaitse kaudu. Eesti hindab kõrgelt liitlasvägede kohalolekut Eestis.

Eesti kaitseväge areng põhineb hoolikalt väljatöötatud ja realistlikel plaanidel, milleks peavad olema piisavad eelarvelised vahendid.

Lisaks koostööle liitlastega rahvusvahelistes organisatsioonides peame oluliseks kahepoolsete suhete arendamist olulisemate liitlastega. Võtmetähtsusega on sõjaline koostöö Ameerika Ühendriikide, maailma kõige võimsama sõjalise jõuga.

Kaitseliit on Eesti riigikaitseüsteemi lahutamatu ja integreeritud osa, mis moodustab kogu maad hõlmava turvavõrgu. Kaitseliidul on oluline roll ka riigikaitsealase teadlikkuse tõstmisel. Peame oluliseks rahva kaitsetahte arendamisel teadvustada kaitsetahte ajalist ning ajaloolist mõõdet.

Eesti huvides on konkurentsivõimeline rahvuslik kaitsetööstus, mis tagab Eestile suurema varustuskindluse eelkõige kriisiperioodil.

Küberkaitsest on saanud lahutamatu osa riigikaitsest nii siseriiklikult kui rahvusvaheliselt. Meile on oluline säilitada Eesti küberkaitsealane juhtroll NATO ja Euroopa Liidus.

ISAMAA:

- suurendab kaitsekulutusi 2,5%-ni SKP-st tagamaks Eesti kaitsevõime säilimine ja areng pikemas vaates, arvestades enda geopoliitilist positsiooni ja ohte;
- planeerib Eesti sõjaliste võimete loomist keskmaa õhutorjeks ja mereväe olukorrateadlikkuse arendamiseks;

- tagab Kaitseliidule riigikaitse arengukavas pandud ülesannete täitmiseks vajalikud vahendid;
- loob koostöös Kaitseliidu ja kohaliku kogukonnaga maakondadesse noorte kaitsetahte keskusid, kus tegeletakse küberkaitsekoolituste ning kaitsetahte- ja oskuste arendamisega noorte hulgas;
- jätkab täielikult mehitatud, väljaõpetatud, relvastatud, varustatud ja varudega kindlustatud väe arendamist vastavalt olemasolevatele plaanidele;
- toetab igati liitlaste alalist sõjalist kohalolekut Eestis, sh jätkab infrastruktuuri arendamist alaliseks paiknemiseks, samuti õppuste korraldamiseks ja varustuse eelladustamiseks;
- tõstab Kaitseväge kiirreageerimisvalmidust ja jätkab tööd mobilisatsioonisüsteemi tõhustamisega;
- toetab NATO õhuturbemissiooni muutmist õhukaitsemissiooniks ja teeb nii poliitilisi kui praktilisi jõupingutusi selle arendamiseks;
- panustab Tallinnas asuva NATO küberkaitsekoostöö keskuse arengusse ja küberväejuhatuse arendamisse;
- osaleb aktiivselt Euroopa Liidu süvenevas kaitsekoostöös, eesmärgiga toetada NATO tegevust, sh liitlasvägede piiriülese liikumise hõlbustamist;
- toetab Eesti kaitsetööstuse uurimis- ja arendustegevust ja ekspordivõime kasvu;
- kaasajastame veteranipoliitika, määratledes veteranidena ka Eesti vabadusvõitluse ja riigikaitse taastamise veteranid;
- toetab Eesti Mäluinstituudi koondamist endise Patarei vangla territooriumile ja Eesti Sõjamuuseumi koondamist ajaloolise Patarei kooslusse, luues sellega Patareis ja külgsuunas Lennusadamasse uue vaimse sünergia.

KESKKOND

Tehnoloogia arenedes on loodus üha enam taandunud inimese tarbimisvajadusi rahuldavaks keskkonnaks, mis on kaasa toonud globaalsed probleemid: liigirikkuse vähenemise, elupaikade hävimise, kalavarude kahanemise, puhta joogivee varude ja muldade viljakuse vähenemise, keskkonna saastatuse ja elamiskõlbmatuks muutumise. Meie roll on panustada võimalikult hea keskkonnaseisundi saavutamisele Eestis. Meie tegevuse aluseks on keskkonnaharidus. Keskkonna valdkonna tegevused peavad toimuma koostöös teiste eluvaldkondadega (tervis, majandus), aitama kaasa ÜRO säästva arengu eesmärkide saavutamisele ning olema läbi viidud ressursitõhusalt ja kaasavalt.

- Oleme Eesti avatuse ja loodushoidu arvestava majandusarengu poolt ja keskkonda pöördumatult kahjustavate otsuste vastu.
- Oleme uuringutel põhineva tasakaalustatud metsapoliitika poolt ja vaid emotsioonidel põhinevate otsuste vastu.
- Oleme innovatsiooni ja teadmiste kasvu poolt ja rumaluse vastu.

ISAMAA:

- vähendab elektritootmise sõltuvust põlevkivist ja lähtub põlevkivi kasutuses rahvusvahelistest lepetest ja kehtestatud keskkonnanormidest;
- kujundab Eesti majanduse sajandi keskpaigaks kliimapoliitika põhialustest lähtuvalt konkurentsivõimeliseks vähese süsinikuheitega majanduseks;
- uuendab metsanduse arengukava, lähtudes valdkonna teadlaste metsandusprobleemide lahendustest ning raiemahtude kehtestamisest koostöös erinevate osapooltega;
- toetab taasmetsastamist, erametsade uuendamist ja metsataimede ettekasvatamist;
- usub, et Eestis on võimalik ja vajalik leida koht puidu keemilisele väärimisele, sest see loob puidule kõrge lisaväärtuse;
- maksusüsteem peab metsamaa müümise asemel motiveerima väikemetsaomanikke oma metsi majandama;
- jätkab loodusvarade uurimist ja tagab Eesti geoloogilise baaskaardistamise järgneva kümne aasta jooksul;
- loob ja viib ellu programme kodude, avalike hoonete, tehnorajatiste ning transpordi energiasäästlikumaks muutmiseks;
- laiendab puhta joogivee kättesaadavust tagavaid programme ka madalama reostuskoormusega aladele;
- tagab kaitse alla võetud maade omanikele õiglase hüvitise;

- jälgib ressursside kasutusel ringmajanduse põhimõtet ja kasvatab jäätmetekitaja motivatsiooni jäätmete mõistlikuks sortimiseks;
- toetab Ida-Virumaal põlevkivi kaevandamise tagajärgede kõrvaldamist.
- uuendab jahinduse arengukava ja suurkiskjate ohjamiskava, lähtudes ühiskonna arengust;
- hoiab kalade populatsioonid maksimaalse saagikuse tasemel ja tagab kalavarude loomuliku taastumise;
- langetab otsused suure keskkonnamõjuga investeeringute võimalikkuse üle pärast seda, kui vajalikud uuringud on olemas;
- tagab looduskaitseliste piirangutega maade väljaostmise mõistliku aja jooksul.

ISAMAA REGIONAALPOLIITIKA – ISESEISVAD JA ETTEVÕTLIKUD OMAVALITSUSED

Oleme tugevatel tõmbekeskustel tuginevate regioonide, omavalitsuste ja kogukondade poolt ning lähimuspõhimõtet eirava riikliku tsentraliseerimise vastu.

ISAMAA eesmärk on muuta omavalitsused kohaliku ja regionaalse arengu reaalseks suunajaks. Läbiviidud haldusreform kasvatas enamiku omavalitsuste suurust ja võimekust. Järgmine samm on omavalitsuse iseotsustamise võime kasvatamine. Selleks peab omavalitsusel olema suurem vabadus langetada eelarveotsuseid, lähtudes kohalikest oludest ja vajadustest.

Omavalitsused, kes pingutavad ettevõtluse edendamise ja kogu riigi maksutulude suurendamise nimel, peavad saama ka osa kasust. Praegune omavalitsuste tulubaasi ja tasandusfondi süsteem vajab muutmist, sest tagades enamikule omavalitsustele automaatselt sarnased eelarvetulud, vähendab ta omavalitsuste motivatsiooni pingutada oma territooriumil uute ettevõtete ja töökohtade loomise nimel.

ISAMAA:

- seob omavalitsuse tulubaasi tema territooriumil toimuva majandustegevusega;
- seob tasandusfondi omavalitsuse potentsiaaliga tulusid teenida ja vähendab tulude automaatset võrdsustamist;
- suurendab omavalitsuste eelarvelist iseseisvust ja vähendab selleks riiklike sihtotstarbeliste vahendite osakaalu omavalitsuste eelarves;
- annab omavalitsustele üle ettevõtluse edendamiseks vajalikud maad;
- annab kohalikele omavalitsustele suurema otsustusvabaduse ja ülesanded, mida nad efektiivsemalt täita suudavad, ja kasvatab vastavalt ka tulubaasi;
- vaatame üle kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse.

PÕLLUMAJANDUS, TOIDUTOOTMINE JA KALANDUS

ISAMAA:

- **toetab võrdseid konkurentsitingimusi Eesti põllumeestele.** Euroopa Liidu ühine põllumajanduspoliitika (ÜPP) peab jääma ühiseks ja ühiseelarvest rahastatavaks, et välistada ülemäärane ja konkurentsi moonutav riigiabi. Peame vajalikuks ÜPP otsetoetuste kiiret võrdsustamist Euroopa Liidus, et tagada Eesti põllumeestele võrdsed konkurentsitingimused. Toetame Eesti riigieelarvest aktiivsetele põllumajandustootjatele siseriiklike üleminekutoetuste maksmist vastavalt Euroopa Liidu reeglitele maksimaalses lubatud mahus;
- **toetab põllumajanduse toetussõltuvuse vähendamist pikemas perspektiivis.** Samas tuleb pikemas perspektiivis otsetoetuste osakaalu Euroopa Liidus vähendada ning maaelu arengukava, investeringu- ning teadus- ja arendustegevuse toetuste osakaalu suurendada. Pikemas perspektiivis peame vähendama põllumajandustootmise toetussõltuvust, mis tähendab tagastamatu abi järkjärgulist asendamist tagastatava abiga (finantsinstrumendid, nagu sooduslaenud, garantiid, omakapitali investeringud jne).
- **toetab põllumajandustalude arengut.** Toetame talude kui Eesti traditsiooniliste põllumajandustootmisüksuste arengut. Maaelu arengukava investeringutoetusi tuleb senisest tõhusamalt suunata väikeste ja keskmise suurusega põllumajandusettevõtete konkurentsivõime tõstmiseks. Samas peame oluliseks efektiivse ja ekspordile suunatud põllumajandustootmise edendamist. Välja tuleb arendada maakondlik nõuandekeskuste võrgustik, mis pakub nõuandeteenuseid, lähtudes talupidajate reaalsest vajadusest. Nõuanne peab hõlmama ka mentorlust noorpõllumeestele;
- **toetab noori põllumehi.** Toetame noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamist ja ka järgnevat meetmeid, et edendada põlvkondade vahetust põllumajandussektoris;
- **toetab talupidajate asendusteenistuse arendamist;**
- **tagab krediitvõimalused.** Oluline on edendada põllumajandusettevõtete riskijuhtimist ja võimaldada neile arenguks vajaliku krediidi kättesaadavust. Kuivõrd kommertspankade pakutavad laenuvõimalused on piiratud, tuleb kaaluda alternatiivsete krediteerimisvõimaluste loomist;
- **toetab uusi tehnoloogiaid, kõrgemat lisaväärtust ja ekspordi.** Põllumajanduse ja toidutööstuse efektiivsuse ning seeläbi ka konkurentsivõime suurendamiseks tuleb toetada uute tehnoloogiate kasutuselevõttu, suurema lisaväärtusega tootearendusi ja väärindatud toodete üha suuremat ekspordile orienteeritust;

- **edendab ühistulist koostööd.** Peame esmatähtsaks toetada ja edendada ühistulist koostööd põllumajandussaaduste tootmisel, töötlemisel ja lisaväärtusega toodete turustamisel;
- **kaitseb põllumajandusmaad ja toetab selle sihtotstarbelist kasutamist.** Maa on põllumajanduses peamine tootmisvahend. Väärtusliku põllumajandusmaa kaitseks tuleb kehtestada eraldi seadus. Põllumajandusmaa sihtotstarbelist kasutamist peab motiveerima üldise põllumajanduse turukorralduse ning põllumajandustoetuste kaudu. Soovime vältida põllumajandusmaa ja tootmise kontsentreerumist sellisel määral, et see hakkaks ohustama traditsioonilist talutootmist ja looduskeskkonda. Samuti tuleb vältida põllumajandusmaa koondumist väliskapitali ja kinnisvarafirmade kätte, kelle eesmärk ei ole aktiivne toidutootmine;
- **toetab mitmekesisist põllumajandust.** Efektiivse ja ekspordivõimelise põllumajandustootmise kõrval on tähtis ka põllumajanduse mitmekesistamine, kodumaise aianduse ja lühikeste tarneahelate ning otseturustuse edendamine. Toetame ka kodumaise mesinduse arendamist;
- **toetab mahetootmist.** Toetame keskkonnasõbraliku mahetootmise arendamist koos töötlemise ja turustamise ning ekspordivõimaluste väljaarendamisega. Meie eesmärk on mahetootmises suurendada vääringdatud toodangu jõudmist kodumaisele turule ja ekspordi;
- **edendab ausaid kauplemistavasid.** Peame vajalikuks ebaausate kauplemistavade vastase seaduse vastuvõtmist, mis seaks prioriteediks põllumajandustootjate ja nende ühistute kaitse ebaausate kauplemistavade vastu. Ebaausate kauplemistavade vastast seadust tuleb rakendada kõikidele ettevõtjatele, sõltumata nende suurusest;
- **toetab teadlaste ja tootjate koostööd.** Toidutootmise konkurentsivõime tõstmiseks tuleb senisest enam soodustada teadlaste ja tootjate koostööd ning toetada teadussaavutuste rakendamist praktilises majandustegevuses. Teadus- ja arenduskeskuste tegevus ning põllumajanduslikud rakendusürikingud peavad olema rohkem suunatud praktilisele majandusele ning erasektor olema koostööprojektides oluline panustaja;
- **edendab maaettevõtlust.** Lisaks toidutootmisele on äärmiselt tähtis ka muu maaettevõtluse edendamine. Peame oluliseks maaelu arengukava toetusi mitte liialt killustada, vaid suunata need eelkõige kohaliku ettevõtluse edendamiseks. Nii maapiirkonnas majandustegevuse mitmekesistamise kui ka LEADERi meetmetes tuleb seada prioriteediks konkurentsivõimelise palgaga töökohtade säilitamine ja uute töökohtade loomine.

KALANDUS

Eesti on mereriik ja kalandusel on siin väga pikad traditsioonid. Soovime arendada kalandust selliselt, et kaluritel oleks aastaringselt sissetulek, kohalik kalatööstus suudaks pakkuda meie tarbijatele kvaliteetset toodangut ja töödeldud kalatooteid ka üha enam eksportida.

ISAMAA:

- pooldab stabiilset püügiõiguste süsteemi, kvaliteetset ülevaadet kalavarude seisust ning efektiivset järelevalvet kalavarude kasutamise üle, mis võimaldab kaluritel planeerida oma majandustegevust võimalikult pikaajaliselt;
- peab kalanduse eduka arengu nurgakiviks ühistulist koostööd, mis aitab tarneahelas paremini kaitsa kalapüüdjate huvisid ning tõsta nende konkurentsivõimet koordineeritud (püügi)tegevuse näol;
- soodustab kalapüügiga tegelevate ettevõtjate tegevuste mitmekesistamist, mis stabiliseeriks ettevõtjate sissetulekuid, kuna looduslikel põhjustel ei ole rannakalanduses aastaringselt püügiga võimalik tegeleda;
- peab tähtsaks rannakalanduse, sealhulgas siseveekogude kalanduse arendamist ja kalanduspiirkondade tegevuste toetamist. Kalanduspiirkondadele tuleb tagada iseotsustamisõigus Euroopa Liidu toetuste kohalike prioriteetide määratlemisel ja konkreetsete toetustaotluste menetlemisel;
- toetab Eesti kalatööstuse arendamist. Kala jahutamise ja külmutamise osas on Eesti ühistulised ettevõtted astunud suure sammu edasi ning saavutanud arvestatava konkurentsivõime maailmaturul. See on hea baas arenemaks edasi kõrgema lisandväärtusega kalatoodete tootmiseks;
- aitab kaasa Eesti konkurentsivõimelise vesiviljeluse potentsiaali kasutuselevõtmisele;
- peab tarvilikuks kalalaevastiku uuendamist ja moderniseerimist, säilitades samas tasakaalu püügivõimsuste ja -ressursi vahel;
- jätkab kalandussektori toetussõltuvuse vähendamist, kasutades tagastamatut abi eelkõige tegevustele, mis on eelduseks suurte struktuursete muudatuste elluviimisele, nagu näiteks innovatsioon, teadus- ja arendustegevus, laiapõhjalise ühistulise koostöö arendamine jms;
- kasutab kalandussektori investeerimisvõimekuse tagamiseks selle spetsiifikat arvestavaid finantsinstrumente (käendus, laen, omakapitaliinvesteeringud).

TRANSPORT – KINDLAD ÜHENDUSED EESTI SEES JA VÄLISMAAILMAGA

ISAMAA eesmärk on head ühendused nii Eestis kui ka oluliste keskustega väljaspool Eestit. See ei tähenda tänapäeval ainult inimeste ja kauba transporti, vaid ka andmeliiklust. Kiired internetiühendused, mis võimaldavad teha tööd ja tarbida kvaliteetset meelelahutust, peavad olema kättesaadavad kõikjal Eestis.

Et saavutada piiratud vahendite juures Eesti elanikele maksimaalselt head liikumisvõimalused, tuleb kalleid ja pikaajalise mõjuga taristuinvesteeringuid teha eri transpordiliike ja taristuobjekte võrreldes.

Transporditaristut arendades tuleb silmas pidada, et valdav osa inimesi kasutab prognoositavas tulevikus liikumiseks maanteid, autosid ja busse. Seetõttu peab transpordiinvesteeringute prioriteet olema teede kvaliteet, kuhu tuleb suunata ka valdav osa investeeringuid.

Suuremates keskustes ja nende vahel näeme olulise liikluskoormuse vähendajana ühistransporti (bussid, trammid, rongid jm), mis toimib ühtse süsteemina, ühendades erinevad transpordiliigid inimeste huvides toimivaks tervikuks. Kergliiklusteed ja jalgrattateed peavad tagama liikumisvõimalused nii suuremate keskuste sees kui ka regionaalsete keskuste ja suuremate asulate vahel.

Eesti majanduse ja turismi arendamiseks on tarvilikud head lennuühendused Euroopa äri- ja finantskeskustega ning peamiste lennusõlmedega.

Ühendused saartega peavad tagama saarte majandusliku potentsiaali kasvu ja head liikumisvõimalused nii saarte elanikele kui ka turistidele. Sadamavõrk peab tagama võimalused nii meremajanduse kui mereturismi arenguks.

ISAMAA:

- viib teede investeeringute ja hoolduse eelarve tasemele, mis vastab 75%-le kütuseaktsiisi laekumisest. Sealhulgas eraldatakse 15% ulatuses vahendid kohalikele omavalitsustele, et kiirendada kruusateede tolmuwabaks muutmist ning parandada maakonnalinnade teede olukorda;
- valmistab ette taristuinvesteeringute projektid selleks, et oleks võimalik neid suuremas mahus teostada majanduslanguse perioodil;
- investeerib kolme- ja neljarealistesse teedesse Tartu, Pärnu ja Narva suunal;

- koostab kava Eesti arvestatava kasutusega kruusateede muutmiseks tolmuwabaks aastaks 2030;
- arendab Euroopa-suunalist raudteed koos siseriikliku raudteevõrgu väljaarendamisega Tartu, Narva, Pärnu, Viljandi ja Haapsalu suunal;
- arendab mugavaid ja kiireid (eesmärk 240 km/h) rongiühendusi ja seob need paremini teiste liikumisviisidega;
- otsib koostöös Lätiga võimalusi avada kiire rongiühendus liinil Tallinn-Tartu-Riia;
- koostab Väinamere, Soome lahe ja Peipsi järve väikesadamate arendamise programmi;
- rakendab mandri ja saarte vahelise laevaühenduse puhul saarte püsielanike pileti hinnale maanteepikenduse põhimõtte;
- jätkab kergteede rajamise toetamist;
- jätkab kiire internetiühenduse rajamist üle Eesti.

ENERGEETIKA

ISAMAA on energiapoliitikas energiapoliitika kindlustamise ja kodumaise energiatootmise arendamise poolt ning energiapoliitika sõltuvuse suurendamise vastu. Eesti peab edasi arendama nii taastuv- kui ka põlevkivienergeetikat. Suuresti tänu põlevkivist vedelkütuse tootmisele on Eesti kõige väiksema energiasõltuvusega Euroopa Liidu liikmesriik. Majandusarengu soodustamiseks tuleb püüelda selle poole, et elektri, gaasi ning muude kütuste hinnad ja võrgutasud oleksid Eestis naaberriikidega konkurentsivõimelised, ning kõige paremini aitab seda tagada toimiv turukonkurents.

ISAMAA:

Kindlustab Eesti energiapoliitika. Selleks:

- liidame Eesti elektrisüsteemi Euroopa Liidu riikide elektrisüsteemiga 2026. aastaks. Venemaa elektrisüsteemist eraldumisega tuleb lõpetada ka Euroopa Liidu keskkonnanõudeid järgimata Venemaal toodetud elektri turulepääs, sest tegu on ebaausa konkurentsiga;
- viime lõpuni BalticConnectori rajamise koos ühtse Balti-Soome gaasituruga loomisega aastaks 2020. Selleks, et kindlustada madalamad gaasihinnad tarbijatele ja vähendada Eesti gaasisõltuvust Venemaast, on tarvilik ka regionaalse gaasiterminali rajamine;
- analüüsime täiendavalt, kuidas on vanade põlevkiviplokkide töö lõpetamise järel tagatud Eesti elektrivarustuskindlus.

Soodustab konkurentsi energiaturul järgmiste abinõudega:

- vähendame subsiidiume ja riiklikku sekkumist, asendades taastuvenergia toetused järk-järgult turupõhise emissioonikaubandusega. Püüelda tuleb selle poole, et taastuvenergia oksjonite läbiviimise kord, toetuskeemid ja määrad oleksid regionaalselt riikide vahel ühtlustatud;
- analüüsime nõude kehtestamist, et sarnaselt elektri- ja gaasi põhivõrkudele ei tohi ka elektri ja gaasi jaotusvõrgud kuuluda Eesti turul tegutseva tootja või müüja valitseva mõju alla;
- kaasame elektritarbijaid aktiivsemalt turule tarbimisnõudlust ja hinnasignaale vahendavate digilahenduste abil, sest see võimaldab vältida üleinvesteeringuid ja tagada elektrivarustuse vähimate kuludega.

Jätkab põlevkivi kui Eesti peamise energeetilise maavara võimalikult efektiivset ja madala keskkonnamõju kasutamist, kuni selleks on turunõudlus. Selleks tuleb:

- pakkuda põlevkivisektorile õlitootmisse investeerimiseks tarvilikku kindlust põlevkivi kaevandamise, kaevandusõiguse tasu, keskkonnatasude ja maksude etteaimatava reguleerimise abil;
- algatada õlitööstuse edasiarendamiseks tarviliku rafineerimistehase tasuvusuuring ja rajamine viisil, mis kaasaks investoritena kõik huvitatud Eesti õlitootjad.

Peab soovitavaks kodumaise biometaani, teiste gaasiliste kütuste ja elektri ulatuslikumat kasutamist transpordis, et vähendada tervist kahjustavate heitmete hulka linnades.

Jätkab korterelamute ja väikeelamute renoveerimistoetuste programme ning ettevõtete ressursitõhususe investeeringute toetamist.

LISA 1: 2015. a Riigikogu valimiste programmi täitmine majandus- ja maksupoliitika osas

ISAMAA ei alusta oma programmi koostamist tühjalt lehelt. Eesti vanima tegutseva erakonnana peame tulevikuplaane tehes tähtsaks ka tahavaatepeeglistesse vaadata. Seetõttu anname ülevaate ka eelmistel valimistel kõige suurema tähelepanu all olnud valdkonnas tehtust.

Lubasime, et Eesti tõuseb majanduskeskkonna konkurentsivõimet näitavates riikide pingeridades.

✓ **Jah, Eesti on edetabelites kerkinud.**

HINNANGUD EESTI MAJANDUSKESKKONNALE	Koht 2014	Koht 2018
Majandusvabaduse indeks (Heritage Foundation)	11	▲7
Äritegemise lihtsuse edetabel (Maailmapank)	22	▲12
Riikide konkurentsivõime edetabel (Maailma Majandusfoorum)	32	▲29
Korruptsiooni tajumise indeks (Transparency International)	28	▲21

PROGRAMMILINE LUBADUS 2014	TÄITMINE 2014-2018
Maksuvabastus madalapalgalistele	✓ 2018. alates ei pea kuni 500 eurot kuus teenivad inimesed enam tulumaksu maksma. 2016. aasta eest rakendati maksutagastust.
Otsime lahendusi, mis motiveeriksid Eestis teenitud kasumit dividendidena välja maksma Eestis, mitte mujal, ja piirame laenu nime all dividendide maksmist.	✓ 2018. jõustus ettevõtetele regulaarselt kasumi jaotamisel madalam (14%) tulumaksumäär. ✓ Jõustusid reeglid, mis takistavad maksude vältimise eesmärgil laenu andmist Eesti tütarettevõtetele välismaistele emafirmadele.
Anname töandjatele võimaluse maksuvabalt hüvitada kaugelt tööl käivate töötajate sõidu- ja majutuskulud ning kaalume Eesti-sisese lähetuse päevaraha maksmise võimaluse taastamist.	✓ 01.08.2017 jõustunud tulumaksuseaduse muudatustega vabastati erisoodustusmaksust töötaja majutamise kulud ja laiendati töötaja transpordikulude hüvitamise võimalusi. - Eesti-sisese lähetuse päevaraha maksmise võimalust ei taastatud.
Vaatame üle maksusüsteemi elemendid, mis vähendavad Eesti ettevõtete konkurentsivõimet teenuste eksportimisel, sh välislähetuse päevaraha suurus ja maksmise reeglid.	✓ 2016. tõusis välislähetuse päevaraha maksuvaba piirmäär 50 euroni ja rakendusid uued reeglid.

Põlevkivi osas nn naftamaksu sisseviimine, mis seob riigitulu ja sektori ettevõtete maksukoormuse põlevkivist valmistatavate vedelkütuste hinnaga maailmaturul.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 2016. seoti põlevkivi ressursitasu põlevkiviõli turuhinnaga (tagasiulatavalt alates 2015. a juulist) ✓ <i>+praegu arutusel olev ettepanek püsivama lahenduse seadustamiseks</i>
Rakendame ettepanekud FIE-de maksustamisel esinevate probleemide lahendamiseks.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 2018. jõustusid FIE-dele soodsad sotsiaalmaksuseaduse ja tulumaksuseaduse muudatused, mis lähendasid FIE-de maksukeskkonda äriühingute omale. ✓ <i>Ettevõtluskonto näol loodi lihtne ja bürokraatiavaba viis ettevõtlusega alustamiseks</i>
Säilitame koduomanike maamaksuvabastuse ja oleme vastu automaksu kehtestamisele.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kodu eest maamaksu tasuma ei pea. ✓ Eesti on endiselt üks väheseid Euroopa Liidu riike, kus ei ole automaksu.
Maksupettuste tõkestamiseks kaalume: <ul style="list-style-type: none"> - riigisiseste tehingute pöördmaksustamise laiendamist; - täiendavaid abinõusid vedelkütuse maksupettuste vähendamiseks. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 2017. aastast kehtib teatud metalltoodete pöördmaksustamine. ✓ Vedelkütuste puhul rakendatakse reaajas toimivat kontrollisüsteemi ning maksupettusi vähendavaid tagatistõudeid.
Suurendame erinevate finantsinstrumentide pakkumist Eesti väärtpaberiturul (sh suuremate riigi äriühingute aktsiate ja/või võlakirjade turule toomise kaudu).	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tallinna Sadam viis läbi IPO ja aktsiad on noteeritud Tallinna börsil. ✓ Ettevalmistamisel on Enefit Greeni aktsiaemissioon.
Soodustame seda, et Eesti pensionifondid investeeriksid suuremas mahus Eesti majandusse.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 10-11% pensionivaradest on investeeritud Eestisse varasema umbes 6% asemel.
Parandame kapitali kättesaadavust kasvuettevõtetele.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 2016. lõi Eesti riik koostöös EIF-ga riskikapitali fondi EstFund, mis rahastab kolme valitud riskikapitalifondi kaudu Eesti VKE-sid kokku kuni 100 miljoni euroga.
Tuleb luua riigi ressursside kasutamise kava ja tuua ressursside majandamine majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi valitsemisalasse.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 2018. alustas tegevust majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi haldusalasse kuuluv Eesti Geoloogiateenistus.
Koondame kasumi teenimisele suunatud riigi äriühingud osaluste valitsemise üksuse alla, mis hakkab täitma aktsiate valitseja rolli ja nimetama professionaalseid ja sõltumatuid nõukogu liikmeid.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 2017. aastast alates valib riigi äriühingute nõukogu liikmed erasektori tippjuhtide juhitud nimetamiskomitee. - Osalusi ei ole koondatud ühe valitsemisüksuse kätte.
Seisame selle eest, et oleks võimalik rakendada riigi meetmeid Eestile tarvilike lennuühenduste tagamiseks.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Eestil on Nordica näol Tallinna lennujaama kodulennujaamana kasutatav lennufirma, mis tagab paremad lennuühendused.

<p>Kaalume Eesti kui mereriigi laevandussektori arendamiseks ning teise laevaregistri käivitamiseks tarvilikke muudatusi maksunduses ja õiguskeskkonnas.</p>	<p>✓ Eesti merendussektori arengut soodustavad laevaregistri pidamist ning maksustamist puudutavad muudatused on ette valmistatud ja riigikogule esitatud.</p>
<p>Algatame äriseadustiku uue tervikteksti koostamise.</p>	<p>- Äriõiguse reform on algatatud, justiitsministeeriumi tellimusel töötavad eksperdid välja eelnõud.</p>
<p>Seame sotsiaalmaksule lae.</p>	<p>- Osutus liiga kulukaks võrreldes oodatava efektiga. Läti tehtud eksperiment ei õigustanud end.</p>
<p>Laiendame koduomanike maamaksuvabastust ühisomandis ja liitsihtotstarbega maa omanikele.</p>	<p>- Eelnõu töötati välja, kuid jäi piisava poliitilise toetuseta vastu võtmata.</p>
<p>Kaotame tulumaksu kinnipidamise litsentsitasudelt ja dividendide topeltmaksustamise alla 10% osaluse korral.</p>	<p>- Mõlema teema kohta koostati analüüs, seaduseelnõu koostamise ja vastuvõtmiseni piisava poliitilise toetuse puudumisel ei jõutud.</p>